

E. Preobrasjenskij

Moral och klassnormer

Översättning av Allan Wallenius
Frams förlag 1927

Innehåll

Förord	1
I. Moralen och rätten.	2
II. Subjektiva mål och objektiva följder.	3
III. Sedlig – nyttig: osedlig – skadlig.	4
IV. De moraliska normernas utveckling.	5
V. Moralen i klassamhället.....	6
VI. De s. k. ”eviga moraliska sanningarna”.	11
VII. Den sociala instinkten och klassintresset.....	15
VIII. Finns det en proletär moral?	20
IX. Proletariatets klassnormer före revolutionen.	24
X. Proletariatets klassnormer efter revolutionen.....	27
XI. Klassnormernas framtid.	41

Förord

För närvarande gör sig ett behov efter en populär skrift teori, så kan man hänvisa endast till den bekanta boken

Detta behov är mera av praktisk natur än av teoretisk. Den nya arbetarklassen och den studerande ungdomen vill icke blott veta, vad moral är, utan de ställer sig frågan : ”Är mitt levnadssätt riktigt?”

Om svaret på den första frågan från den marxistiska samhällsteorins ståndpunkt icke erbjuder svårigheter – då ju redan Marx och Engels i princip besvarat frågan – så ställer sig svaret på den andra frågan desto svårare. Denna fråga framställs fullt konkret i en bestämd historisk epok av representanter för en bestämd klass. Den är alltför vidsträckt och obestämt formulerad för att icke synas naiv, men icke desto mindre är den en allvarlig livsfråga.

De exploaterande klasserna, som före revolutionen härskade politiskt och ekonomiskt, understödde sitt härsarsystem icke blott med en klassförtrycksapparat som staten, utan de gav också stadga åt sitt system genom ett bestämt moraliskt tvång. De påtvang de utplundrade klasserna sin moral.

Revolutionen kastade över ända den ekonomiska och politiska makten, utövad av blocket mellan borgare och agrarer, samt diskrediterade utsugarmoralen. En del av de frågor, varpå den undergångna klassens moral tidigare gett *sina* svar, framställs nu från arbetarklassens ståndpunkt, när den uppträder som härskande klass. Och dessa frågor ges icke sällan en dimdunkel, mystisk moralisk form.

Denna lilla boks uppgift består icke i att ge konkreta svar på alla dessa frågor. Den vill överhuvud ställa problemet om moralen principiellt riktigt. När problemet ställes så, då faller en del frågor bort, emedan de visat sig oriktigt ställda. Men de nödvändiga och mer vitala frågorna kan lättare besvaras, när vi vet till vilken adress de riktas, och var svaret på dem står att söka. Därmed ges även tillfälle att värdesätta denna egenartade *praktiska amoralitet*, som företräder principen: ”Allt är tillåtet”, även i dylika frågor, där från proletariats och dess framtids synpunkt långt ifrån allt är tillåtet. Denna trasproletärsfilosofi har naturligtvis ingenting gemensamt med den kommunistiska amoraliteten, och den uppträder som produkt av en övergångstid, som en tröghetsföreteelse i den sista fasen, i den period, när den störtade klassens moral redan nästan helt kommit i upplösning. De gamla normerna (rättesnören) förlorar sin giltighet, men metoderna för kollektivandans inverkan på samhället och gränserna för denna inverkan på skilda områden är ännu icke utarbetade eller utformade. Ännu har icke proletariats samhälleliga mening utbildats i en räkka frågor, som faller utanför ramarna för sovjeträtten, taktiken och den fackliga organisationen. Dessa frågor är emellertid livsviktiga för proletariats från synpunkten av dess sammanfattning som klass, av dess inre sammanhållning och för det samhällets framtid, där denna klass skall inneha den ledande rollen. Här gäller det naturligtvis den nära framtiden för vårt sovjetsamhälle, icke framtidssamhället överhuvud.

Den marxistiska litteraturen har knappast befattat sig med frågan om moralen. Om man undantager de ställen i *Marx'* och *Engels'* arbeten och korrespondens, som alla känner till, och de flyktiga exkursionerna på moralens marker vid behandlingen av den historiska materialismens teori, så kan man hänvisa endast till den bekanta boken av *K. Kautsky*: ”Etik och materialistisk historiefupfattning”, och till några ställen i *C. W. Plechanovs* arbeten, i

synnerhet om de franska materialisterna. Dessutom ställvis till *Bogdanovs* arbeten, några sidor i *Bucharins* bok "Den materialistiska historieuppfattningen" samt ett och annat hos *Dietzgen*, vilket dock icke från marxistisk ståndpunkt är alldeles fritt från invändningar. Detta torde ock vara allt.

Men om det gäller förvanskningar av den marxistiska ståndpunkten i fråga om moral eller sentimentalt småborgerliga "förbättringar" och "kompletteringar" av marxismen, försök att förena den med Kant o. s. v., då är litteraturen mycket rikare. Det vore absolut förspild möda att i den proletära revolutionens sjätte år polemisera mot författarna till sådana skrifter. Det vore ungefär som om vi skulle munhuggas med *Miljukov* och *Struve* om sovjetdemokratins överlägsenhet över den borgerliga republiken. Vår kamp med *Marx'* etiska kritiker är sedan länge avgjord i praktiken, då alla dessa herrar under medborgarkriget befann sig på den vita sidan och därmed med åskådligaste klarhet visade, var de sociala rötterna till deras ställningstagande i frågan om moralen låg.

Till dessa småborgerliga intellektuella på moralens gebit hör ock *Stanislav Volskij* med sin svulstiga, skrift "Kampens filosofi" (Volskij stod i kontrarevolutionens läger). N. N:s broschyr "Om den proletära etiken" är en borgerlig förfalskning av marxismen i spörsmålet moral. Denna hyperintellektuella etik är precis lika proletär, som det moderna, proletariatet är etiskt, d. v. s. båda storheterna är lika med noll.

Författaren.

I. Moralens och rätten.

I vår skildring skall vi utgå från den vanliga, allmänt gängse (om ock filosofiskt begrundade) föreställningen om moralen. Småningom närmar vi oss sedan det ställningstagande, som vi anser vara riktigt och förenligt med marxismen.

När en revolutionär, som sitter i fängelse, överränner en nådeansökan till konungen, eller vid förhör förråder sina partikamrater, talar vi om brott mot den revolutionära etiken. Om under en strejk i ett kapitalistiskt företag en grupp arbetare icke underkastar sig det allmänna beslutet, går till arbete och övertar strejkbrytarnas roll, så talar man om kränkning av den proletära moralens principer. (Om detta uttryck över huvud taget är användbart, därom senare.) När en läkare förråder sina patienters hemligheter, talar man vanligen om kränkning av läkaretiken.

Redan på grundval av dessa exempel kan man se den allmänt gängse definitionen på moral. Som moral betraktas det system av normer och regler, som bestämmer människornas förhållande inom bestämda områden av deras verksamhet. I stället för ordet moral använder man ofta betydelse ordet "etik". Men ordet "etik" har i vanligt bruk fått en annan nyans och en något annorlunda innebörd. När man med moral vanligen förstår de praktiska normerna för ett förhållande, så förstår man med etik vanligen de allmänna, begreppen om moral, teori. Vad åter orden "sedlig" och "etisk" så betyder de: överensstämmande med moralens krav. Osedlig och oetisk: kränkande moralens principer.

Vi vet, att människornas handlingar i samhället även regleras av lagar, maktdekret o. s. v. Då uppstår frågan: vilka, handlingar regleras genom lagstiftningen och vilka genom moralens lagar? Den åtskiljande gränsen i detta fall är ungefär följande: För det första förbjuder lagarna medborgarna att begå handlingar, som gör intrång på den härskande klassens intressen. För det andra framträder staten som ett organ, vilket inrättar domstolar och utkräver straff. Som

motsvarighet till denna uppträder som lagstiftare på moralens gebit den samhälleliga meningen, således i en klasstat den samhälleliga meningen av de existerande klasserna. Denna samhälleliga mening förfogar icke över repressaliemöjligheter och ej över organ för repressalier, såsom staten gör. I synnerhet är detta fallet, när det rör sig om den samhälleliga meningen av de icke härskande klasserna. Ett vapen, genom vilket samhället eller klassen kan utöva inverkan på sina enskilda medlemmar är samhälleligt beröm eller tadel, vilket kan utformas åtminstone så kännbart som avbrott i umgänge eller samfärdsel, bojkott o. s. v. Vidare förbjuder statens lagar en del handlingar men tillstyrker inga andra. I motsats härtill icke blott utdömer de moraliska normerna handlingar, utan de understöder andra handlingar genom moraliskt beröm. Vidare förbjuder ofta den juridiska lagen icke sådana handlingar, som moralen förbjuder. I motsats härtill uttalas moraliska domar också över sådana handlingar, som förbjudes i lagarna, men icke alltid i överensstämmelse med dessa lagars anda. Av detta ser man att området för de mänskliga handlingarna, över vilket (i klasstaten) den moraliska värderingen sträckte och sträcker sig, är större än det som regleras av lagstiftningen. Men också detta större område är begränsat.

Men av vad?

II. Subjektiva mål och objektiva följder.

Icke varje handling underkastas en moralisk värdesättning. Om en turist i en människotom trakt roar sig med att kasta stenar nedför ett berg, så betecknas denna handling varken som sedlig eller osedlig. Men saken blir en annan, om en människa befinner sig bergets fot. Turisten kan tillfoga denna människa skada, om han fortsätter med sin sysselsättning, och nu kan man betrakta hans görande som sedligt eller osedligt. Av detta framgår, att man underkastar endast sådana handlingar en moralisk värdesättning, vilka bringar människorna nytta eller skada. Sålunda betraktas en handling i och för sig utan att tid, rum, socialt läge och andra människors intresse tas i betraktande, icke som sedlig eller osedlig, utan endast i den mån som denna handling återverkar på andra medlemmar i samhället (eller på den handlande själv, när man betraktar honom som personlighet i ett med honom jämbördigt samhälle). På detta sätt avskiljes från den stora massan av mänskliga handlingar omedelbart en bestämd del.

Men också denna del blir mångfaldigt begränsad, när man upptar till bedömande den handlande personens medvetande och vilja, något som den gamla moralen alltid gjorde.

Låt oss återvända till vårt exempel. Vi antar, att vår turist fortfar att kasta stenar nedför berget, fast övertygad om att ingen befinner sig därnere, och med en sten sårar eller dödar en människa. I detta fall kan mördarens handling icke underställas en moralisk värdesättning, så till vida som det här gäller något, som skett mot den skyldiges vilja och önskan. – Låt oss ta det motsatta exemplet. I en trakt, där det råder vattenbrist, påträffar en medlem, av kommunen, när han gräver ned stulet gods eller på något annat sätt, tillfälligtvis en vattenkälla. Det faller ingen in att förklara denna medborgares handling som i hög grad sedlig. Men en annan medlem av detta, samhälle, som med användande av mycken tid och kraft resultatöst söker efter vattenkällor för sitt samhälle, han blir i detta fall betecknad som en sedlig människa och hans handling skördar moraliskt bifall. Naturligtvis, om alla goda föresatser skulle sluta såsom kärlekstjänsten i den bekanta berättelsen om björnen och eremiten *, och återigen alla handlingar, som företagits i elak avsikt, skulle skänka mänskligheten oändlig lycka, så skulle begreppen sedligt och osedligt i fråga om medvetet handlande människor i grund ändras. Men när man i allmänhet hyllar en föresats, som avser andra människors väl, samt betecknar den som sedlig, så sker detta endast emedan man väntar positiva resultat av denna föresats. Man befrämjar icke själva föresatsen genom moraliskt

bifall (då den ju i och för sig, när den icke omsatts i verkligheten, har varken positivt eller negativt värde); det är föresatsens följd, eller riktigare: det som i handling är förenat med den, som främjas. Likaså tadlas ”onda” avsikter endast därför, att de vanligen är förebud till skadliga handlingar, vilka samhället eller klassen vill motverka och hindra redan i avsiktens stadium.

* Berättelsen om eremiten och björnen är den bekanta fabeln av Krylov, som förtäljer om eremitens goda vän, björnen, som ville skydda vännen mot den envetna flugan och tog en stor sten för att slå ihjäl flugan, men samtidigt slog ihjäl sin sovande vän.

III. Sedlig – nyttig: osedlig – skadlig.

Är icke orden sedlig och osedlig för människorna liktydiga med nyttig och skadlig?

När vi lämnar åsido människornas mål och avsikter, när de begår handlingar av ett eller annat slag, och talar endast om deras faktiska handlingar och dessas följder, då sker detta med rätt. När man översätter ordet sedlig från moralens dimdunkla språk till vanligt språk, så betyder det fördelaktig, nyttig, ändamålsenlig för människorna eller för en bestämd grupp av människor; men osedlig betyder däremot skadlig, ej ändamålsenlig, fördärvlig. Det ges icke ett moralsystem, vars fordringar icke skulle bottna i bestämda samhällets eller klassers behov och intressen. Strejkbryteriet betraktas som det svåraste brott mot den proletära moralen, emedan det tillfogar det kämpande proletariatet stora skador. Feghet och förräderi betraktas i krig som de svåraste brott mot krigsetiken och det precis i samma utsträckning som dessa egenskaper tillfogar de kämpande skada. Stöld betraktas som osedlig av dem, vilkas produktionssätt kräver att privategendomens former upprätthålles. I motsats härtill betraktar den grupp av människor, vilkas profession består i att bryta egendomsrätten, d. v. s. tjuvarna, det som osedligt eller som höjden av oskicklighet, när någonting, som icke är fast inlåst, lämnas oantastat. (Naturligtvis med undantag av den egendom som tillhör det egna bandets medlemmar.) Läkareetiken förbjuder att bringa hemligheterna om patienternas sjukdom för offentligheten, enär ett sådant offentliggörande materiellt skadar läkarna, eller om man vill ge saken den formulering, som är läkarnas, emedan bekantgörandet tvingar de sjuka att undandra sig läkarhjälp. Sålunda skyddar läkareetiken de allmänna sundhetsintressena.

Vidare: en handling kan efter denna gamla värdesättning vara mer eller mindre sedlig. Översatt från moralens språk till det materiella språket betyder det, att den eller den handlingen är mer eller mindre nyttig för samhället eller klassen. Strejkbrytaren begår ett ännu större brott mot den proletära moralen, när han och hans ”kamrater” icke blott stör strejken, utan dessutom vänder sig till polisen för att erhålla hjälp mot de strejkande, d. v. s. han tillfogar de strejkande en ännu större skada o. s. v.

Kort sagt, det som för ett givet samhälle, klass, grupp av människor är fördelaktigt, nyttosamt, nödvändigt, det betraktas också alltid av det givna samhället, klassen, gruppen av människor såsom sedligt; som osedligt betraktas allt, som är skadligt för det givna samhället, klassen, gruppen. Därvid kan skadan eller nyttan vara direkt eller indirekt, – omedelbart förestående eller framtida.

IV. De moraliska normernas utveckling.

Men det som i dag är fördelaktigt, kan i morgon vara skadligt – eller tvärtom. Hur förhåller sig moralen i sådana fall?

Också moralen ändrar sig. Historien ger otaliga exempel därpå.

På den tiden, när en enda människas arbete var föga givande, när en ensam arbetare icke kunde skapa mervärde, utan när det han producerade knappast räckte till att uppehålla hans eget liv, på den tiden behöll de folk, som bekämpade varandra, icke sina fångar, utan dödade dem. En fånge kunde icke ge sin herre något mervärde. Enligt moralen hos dessa folk var dödandet av de besegrade lovligt och nödvändigt. Men när arbetets produktivitet tillväxte, så att fångarna icke blott kunde uppehålla sig själva utan också skapa, mervärde för sina herrar, då gjorde man dem till slavar och tvang dem att arbeta för segrarna. Moralens hos dessa segerherrar haltade i överensstämmelse med deras förändrade intressen och började nu fördöma mördandet av fångar såsom osedligt.

Vidare: handel med människor och slaveri gäller för osedligt i det utvecklade borgerliga samhället. Men för grekerna och romarna, som byggde upp den antika kulturen på slavarnas skuldror, var slavarbete icke osedligt, så länge det spelade en viktig roll i deras hushållning. Men när slavarbete visade sig under en viss epok av det mänskliga samhället mindre nyttosamt än de livegnas arbete och (senare) det fria arbetet, då dröjde moralen icke att uttala sin fällande dom över slavarbetet.

Precis lika förhöll sig med de livegnas arbete. ”Upptäckten” att livegenskapen vax osedlig och ”kränkande för människovärdet” gjordes av de livegnas herrar ägare, när de i sin ekonomiska praktik upptäckte, att det fria arbetet är ekonomiskt fördelaktigare än de livegnas arbete.

I synnerhet i Ryssland började industrierharrarna och en del av de adliga att av ”moraliska” orsaker uttala sig för böndernas befrielse vid samma tid, som det fria arbetet framträdde såsom mera, produktivt och började undantränga de livegnas arbete, icke blott i industrin, utan också på godsens, som arbetade för marknaden: i synnerhet var detta fallet i Syd-Ryssland.

Att döda gubbarna på grund av deras oförmåga till arbete betraktas som osedligt i alla samhällen och under alla ekonomiska system, där mervärdet förekommer som faktor; också i lantbrukssamhällen, där gubbarna spelar rollen av ”äldste”, d. v. s. ekonomiska organisatorer. I motsats härtill förekommer hos många vilda stammar den seden, att gubbarna, när de överskrider en viss ålder, dödas; och denna, sed står icke i motsats till de moraliska åskådningarna. Orsaken härtill är uppenbar. De folk, hos vilka denna sed är utbredd, lever under de kargaste existensmöjligheter, så att gubbarnas uppehälle blir möjligt endast på bekostnad av de arbetsföra och barnen. Av två onda ting väljer man det mindre onda. I detta fall betraktas mord på gubbar som sedligt, då därigenom den fortsatta existensen för släktet som helhet möjliggöres.

Låt oss undersöka självmordet. Tjuktjerna anser som en stor feghet, om en gubbe, som uppnått en viss ålder, icke tager sitt eget liv. Orsaken är på grund av det ovan sagda klar. I sådana samhällen, där det finns tillräckligt med livsmedel för alla, och där befolkningens tillväxt måste betraktas som en fördel, i synnerhet bland agrarfolk, anses självmordet för osedligt. T. ex. den kristliga moralen, som uppkommit i ett samhälle vilket redan förfogade över massor av mervärde, betraktar självmordet som synd. Hos proletariatet i de kapitalistiska

länderna, där de flesta självmord utgör resultat av nöd och arbetslöshet, vänder sig den moraliska harmen mot de verkliga mördarna, d. v. s. mot samhällsordningen, som med egna händer mördar de svältande, medan magasinerna står fulla av varor. (Självmord bland arbetarna tilltager under perioder av arbetslöshet och kriser, d. v. s. just medan den största anhopningen av osålda varor äger rum.)

En revolutionär, som begår självmord på grund av misströstan eller till följd av en motgång i kampen mot den kapitalistiska ordningen, d. v. s. deserterar från valplatsen, väcker inga särskilda känslor av begeistring, då självspillingen med sina krafter i framtiden kunnat bistå sin kämpande klass. Annorlunda däremot bedömer revolutionärerna en kamrat, som tar sitt liv under tortyr, när han underkastas förhör, på det att han icke må förråda sina, kamrater, eller om han tar sitt liv efter kroppslig misshandel i sin cell. I sådana fall skyddar självmordet det revolutionära partiet för skada, eller också verkar det som protest och garanterar de överlevande en bättre behandling i fängelset.

Under historiens gång har de moraliska åsikterna synnerligen ofta växlat. Så ansågs barnmordet bland många nomadfolk för lovligt och anses så till en del ännu. Dessa systematiska barnmord hade sin orsak i de givna förhållandena, emedan de gav mödrarna möjlighet att vandra vidare med stammen och sålunda rädda, sig undan de för nomadlivet svårare förhållanden, som skapas av moderskapet, kanske undergången. Hos folk med fast bostad bortfaller detta motiv, och där är dessutom befolkningens tillväxt från produktionens ståndpunkt betraktad fördelaktig, och barnmordet hålles för en svår förbrytelse. I gamla Sparta, där det första motivet icke spelade någon roll, men där det av militära förhållanden var nödvändigt att uppfostra endast mycket sunda, starka medborgare – soldater, där rådde seden, att de fysiskt svaga barnen utsattes att dö.

I det moderna samhället, där det finnes tillräckligt mervärde för att försörja alla levande fullväxta, barn och gubbar, och där vi har endast en relativ, men ingen absolut överbefolkning, betraktas barnmordet som en förbrytelse och frågan om fosterfördrivning bedömes olika, alltefter de olika klassintressena och det olika materiella läget för de skilda grupperna av befolkningen.

V. Moralen i klassamhället.

I ett samhälle sådant som vårt, alltså i ett klassamhälle, har olika grupper av människor olika intressen; för en grupp kan just det vara fördelaktigt, som för en annan grupp är skadligt. Vad sker alltså med moralen i ett klassamhälle? I vilken riktning förändrar den sig?

Moralen i ett klassamhälle följer hack i häl på klassintressena. Den måste skruda sig i en dimmig, mytologisk klädnad, som har sina bestämda intressen, utformar för sig en lämplig moral, eller ock omformar den på tjänligt sätt den gamla moralen i överensstämmelse med sina behov, därigenom att den ändrar den, utvidgar dess krav eller inskränker dem, eller utlägger den eller den punkten helt från sin egen synvinkel.

Låt oss än en gång återgå till vårt exempel med strejkbrytarna. De strejkande arbetarna, försöker att väcka skamkänslan hos strejkbrytarna, att på ett eller annat sätt förmå dem att förena sig med arbetarna. Detta är helt i samklang med arbetarnas intressen, således också med den proletära moralen, som kräver klassolidaritet av alla arbetare i deras kamp. Men nu träder fabrikanterna fram på arenan och adresserar sig till arbetarna i ett stort anlagt tal. Man vore beredd att få höra, följande: ”Pack! Ni vill beröva mej den sista gruppen av arbetande, ni hindrar mej att kväsa strejken, ni förorsakar mej kolossala förluster!” Ånej, vår fabrikant

föredrar att begagna moraliska talesätt. ”Ni vill hindra de arbetsvilliga att arbeta?” säger fabrikanter. ”Men ni gör därmed intrång på den mänskliga friheten, ni övar tvång på personligheten. Själva önskar ni ju er frihet! Varför angriper ni då andras frihet, då de har en annan uppfattning än ni?” o. s. v., o. s. v. Här har vi ett exempel bland otaliga liknande, där två klasser ger olika svar på en och samma fråga, där deras intressen i denna fråga är diametrala. Den ena klassens moral påbjuder sina medlemmar det, som den fientliga klassens moral förbjuder.

Vidare kan vi ur detta exempel se, hur intrång på en enskild persons eller en hel klass' intresse för denna person eller för denna klass ter sig som en kränkning av den mänskliga moralen i allmänhet, eller också framställer de fullt medvetet saken på det sättet. Och detta beror därpå, att bestämda grupper eller klasser redan tidigare har förstått att genom en omedveten process anpassa sina moraliska övertygelser och sitt klassmedvetande innehåll och former till sina klassintressen. Det som icke rubbar systemet för deras tankegång, vilken uppkommit på basen av en bestämd produktion och distribution, det uppfattas av dem som riktigt. Sedligt åter är för dem sådant, som låter förena sig med deras klassintressen och höjer utsikterna för seger i klasskampen.

Vår läsare kan nu i stället för den nämnda fabrikanter tänka sig hela kapitalistklassen, i stället för strejkbrytarna i ett enskilt företag – den borgerliga klassens främsta intressen, som försvaras i kamp mot fiendeklasserna. I stället för fabrikanter, som talar till arbetarna står då författarna, professorerna, prästerskapet, advokaterna och alla de, som försvarar utsugningen av arbetarna. Därmed har han bilden av vårt nuvarande samhälle framför sig.

Det som är till fördel för bourgeoisins klass, det förklaras vara sedligt, naturligt, moraliskt, nödvändigt för alla. Men det som vänder sig mot denna klass, mot dess herravälde, mot egendomens, statens, familjens o. s. v. system, allt detta framställes såsom intrång på den mänskliga moralen i allmänhet.

Men utom bourgeoisin fanns och finns det ännu andra härskande klasser. Hur handlar då de i ett dylikt fall? Precis på samma sätt som vår fabrikant, som hela bourgeoisin. Allt som är till nytta för dessa klasser, som stöder och befäster deras makt, som förstörar inkomsterna i nuet och tryggar dem för framtiden, allt som överensstämmer med den klasspsykologi, som redan utformats, och som stärker dennas inre sammanhang försvaras och genomföres i den eviga sanningens, skönhetens, rättfärdighetens och frihetens o. s. v. namn av deras författare, av representanterna för deras religion o. s. v. Det utges såsom samhällelig mening, vilken klandrar vissa handlingar av medlemmarna i samhället, men gillar andra.

Men när dessa klassers intressen tvingar innehavarna av dessa olika eviga sanningar att flyga i luven på varandra, så förvandlar man denna kamp om intressen till en kamp om eviga sanningar. Och när man med hjälp av detta andliga artilleri tillräckligt förberett angreppet, när klassens leder sammanslutit sig under dessa sanningars banér, då tar ”vapnens kritik” vid. Och ehuru de eviga sanningarna i och för sig besitter varken någon särskilt kännbar aptit eller äregirighet, så rövar likväl den ena klassen i de eviga sanningarnas namn makt och inkomster av den andra. Om man stannade på den borgerliga eller feodala världsåskådningens nivå, så kunde det förefalla, som om under historiens gång icke klasser kämpade med varandra om sina intressen, utan som en ”evig” sanning med miljoner händer grepe en annan om strupen, som om en moral hölle en moralpredikan för en annan – och gjorde det med kulsprutor, gevär och kanoner.

Då moralen hos varje klass emellertid alltid är en klassmoral, varför existerar och upprätthålles då ett sådant bedrägeri och självbedrägeri, och vad syfte tjänar man därmed, att klassmoralen framställs såsom allmängiltig och för eviga tider? Det kan ju lätt påvisas, att företrädarna för olika klasser, när det kommit till sammanstötningar, på ett ypperligt sätt förstått att hänvisa till, hur motståndarens moral långt ifrån har någon allmängiltig karaktär. Men gällde det dem själva, då stod de där blinda.

Frågan om, hur det är möjligt, att medlemmarna av en bestämd klass kan vara fullständigt uppriktigt övertygade därom, att de sanningar, som de försvarar är eviga sanningar, och att samtidigt alltid och överallt består en förvånansvärd harmoni mellan dessa sanningar och de förhandenvarande klassintressena, eller med andra ord, hur medvetandet omärkligt anpassar sig till de materiella intressena, – denna fråga måste behandlas i samband med klasskunskapens teori. Varför man fasthåller vid detta självbedrägeri, därpå är det emellertid icke svårt att svara.

När en klassmoral förklaras vara evig, allmänt giltig, så håller sig icke blott de som själva, tillhör denna klass, vilket är självklart, till densamma, utan också andra samhällliga grupper kan för en tid dras över till denna klass' sida.

Hade vår fabrikant talat rent språk om sina egennyttiga intressen, så hade på sin höjd de andra fabrikanterna sympatiserat med honom, då de ju själva kanske redan varit i en liknande oangenäm situation, eller kunde bli utsatta för en dylik. Men arbetarna skulle ha sagt : ”Nåja, det bringar dej ingen nytta, men för oss är det till fördel, och därmed basta!” Men när vår talare nämner friheten i allmänhet, påpekar det otillåtna i att använda våld, då kan det måhända hos någon enfaldig arbetare väcka tanken : ”Hm, kanske jag i alla fall har orätt”. Och det stora flertalet av dem, som hör till de andra härskande klasserna, kommer i denna fråga förvisso att understöda den fabrikant, som uttalar sig för ”friheten” och mot dess ”förtryckare”. Överhuvud taget har detta faktum spelat en stor roll, att klassmoralen insvepts i höljet av den allmängiltiga, sanningen och rättfärdigheten. Och allt fortfarande spelar det samma viktiga roll. På detta sätt tvingar den härskande klassen sin moral på de andra klasserna, som är beroende av densamma. Så länge dessa icke befriar sig från denna, – dem främmande – moral och utarbetar en egen, så länge håller den härskande klassen dem i koppel och tvingar dem att tjäna deras intressen. Och även om det inte finnes någon allmänt giltig moral i ett klassamhälle, så har det i alla fall lönat sig att skapa en illusion därom.

(Med de eviga sanningarnas lockbete har i synnerhet medelklassen och småborgarna låtit fånga sig. Konsten att dra småborgarna över på sin sida har alltid spelat en stor roll i storkapitalets strategi. Den vara som kallas ”eviga sanningar” behöver kapitalet framförallt just för dessa konsumenter.)

I ett klassamhälle har icke blott varje klass sin egen moral, utan klassen låter även sin moral växla mer eller mindre under olika perioder av sin historiska utveckling. Och detta är ganska belysande, när man betänker, att i den samhällliga miljön, klassernas intressen ändrar sig, liksom allt annat i denna värld flyter och förändrar sig. Till exempel, när bourgeoisin i början av sin utveckling företräddes endast av handelskapitalet, hade den ännu icke brutit med moralen hos den sociala klass som då var den förhärskande, d. v. s. agrararistokratins och prästerskapets moral. Dessa klassers officiella moral var i allmänhet den kristliga moralen. (Handelskapitalet hade anpassat denna moral endast till den ursprungliga kapitalanhoppningens intressen, för vilka den gav ett tillräckligt utrymme.*)

*) Betecknande är, att medan adeln företrädde den ur den kristna moralen tagna principen "sörj icke för morgondagen" och förlösade sin egendom, så lade representanterna för prästerskapet i sina predikningar huvudvikten på att man avstod från jordiska ägodelar (till förmån för kyrkan), medan däremot bourgeoisin trädde fram för måttligheten – i den ursprungliga kapitalanhopningens intresse.

Men så snart bourgeoisin började sitta stadigare i sadeln och dess intressen råkade i konflikt med aristokratins och prästerskapets intressen, började den befria, sig från deras moral. Först med bistånd av olika reformistiska strömningar i kristendomen, vilka bättre företrädde deras mål (reformationen, kalvinismen o. s. v.). Senare när borgarna befäst sin ställning ännu mera och efter hand undanträngt aristokratins och prästerskapet, anställde de skriftställare, lärda, moralister och andra i sin tjänst. Dessa bevisade att religionen överhuvudtaget var endast den mänskliga andens förirrelse och en vidskepelse, och att man endast genom förnuftet kunde finna sanningen. Och "förnuftet" fick bråttom att upptäcka en hel räkka av sådana sanningar, som godkände bourgeoisins brytning med den gamla moralen och sporrade dem till kamp om makten. I länder, där intressesättningarna mellan bourgeoisin och aristokrati var djupa och skärande (t. ex. i Frankrike), där var brytningen med den gamla moralen också fullständig och bourgeoisin gjorde rent hus med katolicismen. Men där motsättningarna mellan dessa klasser låg mindre djupa (t. ex. i England), där visade sig religionen icke som en så djup "förirrelse" och det kom till en kompromiss mellan bourgeoisin och den gamla moralen.

Men nu står bourgeoisin vid makten. Nu gäller parollen: "Skaffa er rikedomar !" Och borgarklassen berikar sig på proletariatets bekostnad. En rasande konkurrens mellan de olika kapitalisterna pågår. Frihet för kapitalet och dess representanter är nu bourgeoisins viktigaste moraliska krav. Allt är gott, allt är sedligt, om det bara ger kapitalet möjlighet att växa på arbetarnas bekostnad. För att undanröja alla hinder i vägen för kapitalets tillväxt ljöd redan parollen: "Bort med varje moral!" En fritt handlande personlighet, som utgår enbart från sina egoistiska intressen i sitt handlande, han sörjer även bäst för det allmänna bästa, ty, si, de enskildas intressen och samhällets är desamma. Men fölle det någon in att förgräpa sig på privategendomen eller på bourgeoisins inkomster, då skulle den skyldige snart få erfara, att parollen "bort med moralen" bör tolkas försiktigt. Han skulle lära sig att förstå att denna paroll på verklighetens språk lyder: "bort med den moral, som står i vägen för kapitalets utveckling !"

Men ju rikare bourgeoisin blir, desto bättre kan den för varje dag övertyga sig därom, att kapitalets tillväxt åtföljes av proletariatets tillväxt, att dettas medvetande tillväxer i samma grad och att dess aktivitet i kamp för sina fordringar dagligen stegas. Proletariatet kräver sin andel av livets goda och står allt mera hotfullt inför bourgeoisins maktställning. Och den borgerliga moralen undergår en ny förändring. Borgarna erinrar sig sin gamla galanta, den kristna moralen, vilken under aristokratins herravälde höll massorna så ypperligt i skick, och vilken man så lättsinnigt övergivit som onyttig och skadlig. På den gamlas rynkiga ansikte upptäcker man nu behag, som man i ungdomens dagar icke lade märke till. Och nu bevittnar vi denna morals återuppståndelse. I Amerika, i England, där hyckleri och fromleri är särdeles utvecklade inom de övre klasserna, kan man lägga märke till följande bild: Miljonärer, fabrikanter och börsspekulanter uppträder som predikanter med evangeliet i hand. De säger till arbetarmassorna, som samlas för att lyssna till dem: "Bröder, tänk icke på fröjderna i detta liv, handla så som Kristus bjudit haver ! Följ icke vårt syndiga föredöme! Vi har samlat oss rikedomar, därför väntar oss eviga kval i den kommande världen. Men eders lott är vida bättre, ty det är lättare för en fattig att komma till himlen än för en rik. Varen oss tacksamma, vi

bjuder er försakelser i denna värld, men vi är redo att lida evinnerliga kval för den sakens skull, men, si, för eder bereder vi paradiset !”

Under trycket av proletariats växande kraft börjar sålunda borgarna att avsäga sig sin moral, de tvingas att uppträda i motsättning till densamma och ta sin tillflykt till moraliskt hyckleri. (Detta är ett allmänt drag hos klasser i upplösning innan de förlorar sin härskarställning.) A andra sidan begynner bourgeoisin också att sammansluta sig under påverkan av proletariats inre, växande solidaritet och på grund av den allmänna faran. Den gamla parollen: ”Var och en handlar på egen risk” förlorar sitt värde i kapitalisternas samhälle. ”Våldförande av personligheten” utövas alltmera av de patenterade försvararna av konkurrensens frihet, när det är på kallat av den borgerliga klassens intresse. Varje europeisk borgare i vår tid är en mycket tamare liberal på moralens område än hans farfar och farfarsfar i den borgerliga revolutionens tider. Och fastän det för honom i det praktiska livet och på jakten efter alla slags förlustelser icke i verkligheten existerar någon moral, tappar han fullständigt målet om han efter sin farfaders exempel skulle säga: ”Bort med varje moral!”

Men icke i allt blir den gamla moralen kastad av den nya klassen såsom gammal lump. Liksom en sparsam husmor, vilken av ett gammalt urvuxet plagg, gör ett nytt, använder sig det mänskliga psyket av gamla sanningar, vilka blott anpassas till nya behov. I mänsklighetens historia tömmer man oftast gammalt vin i nya läglar. Den kristliga moralen utgör ett tydligt exempel härpå, hur en och samma moral samtidigt kan tjäna olika klasser. Prästerskapet, småborgarna och den botfärdiga bourgeoisin skattar den mycket högt för denna orsaks skull och förmenar att dess tänjbarhet beror därpå att den kristna moralen är den enda allmängiltiga moralen för alla tider, folk och klasser. I verkligheten är det så, att denna ständigt unga jungfru kunde tjäna så många herrar, emedan hon är full av motsägelser och emedan man kan utlägga henne allt efter behag. Varje klass tog henne endast på det sätt, som motsvarade dess intressen, utlade skilda punkter i den kristna moralen, så att man tolkade dem i överensstämmelse med sina intressen.

Hur den kristliga moralen slitits i stycken av de olika klasserna, hur de mest motsatta intressen kan rättfärdigas genom att man åberopar sig på den kristna läran, det ger historien och vårt dagliga liv hundratals exempel på.

– Vår jord är liten, icke ens en tupp har plats på den, vi behöver mera jord!, sade bonden före revolutionen till godsägaren.

– Du skall icke hava lust till din nästas gods, svarade godsägaren, som ännu icke glömt den heliga skrift.

– Förbarma dig, Fader, jorden är Guds. Kristus sade ju, den som har två klädnader give till den, som ingen har. Begär vi då för mycket? Endast det, som vi behöver till vårt uppehälle.

– Icke av bröd allenast lever människan. Lär eder att försaka, så kommer ni till himmelriket, svarar den allra kristligaste godsägaren.

Men blev bönderna alltför påträngande, då upphörde den heliga konversationen och på platsen uppträdde polis, gendarmeri och militär. Bönderna piskades på det obarmhärtigaste och sköts ner. De hämnades å sin sida med mordanslag mot godsherrarna. Och allt detta inom ramen för en och samma kristna moral, som uppbars av adel, bönder, präster, poliser, rättroende och sekterister. Tålmod, undergivenhet under ödet, hörsamhet mot de mäktiga, alla dessa

kristendomens moraliska bud har exploatörerna i alla länder på ett glänsande sätt utnyttjat för att rättfärdiga sitt herravälde över massorna. I motsats härtill har massorna i sin kamp mot utsugarna utnyttjat allt, vad där ges i evangelierna av demokrati, mot rikedomen, mot olikhet av varje art – och just i den mån, som massorna ännu icke höjt sig till medvetande om sin egen moral och icke helt befriat sig från religionens kedjor. På det första stadiet i sin klasskamp försöker proletariatet till och med att hålla sig på den kristliga moralens linje och Kristus föreföll nog mången arbetarledare från den tiden såsom den första socialisten. Men klasskampens vidare utveckling förbättrar de fel, som den proletära rörelsen gjort i sin barndom och proletariatets avantgarde sliter sönder alla religiösa fjättrar.

VI. De s. k. ”eviga moraliska sanningarna”.

Men kunde icke mänskligheten under sin sekellånga historiska utveckling, trots sina splittrade intressen, utarbete sådana moraliska krav, som vore bindande för alla människor, och som återspeglar det gemensamma i mänsklighetens intressen i dess kamp mot naturen?

Låt oss börja med den första frågan och till den ändan föranstalta en rundfråga bland de olika klasserna om det bekanta budordet : ”Du skall icke dräpa !”

Vi vänder oss först till de andliga emedan de ju är speciellt kompetenta kännare av den Heliga skrift. ”Förvisso”, svarar oss prästen, ”är mordet en synd, men . . . men Kristus har dock jagat krämarna ut ur templet.” Och emedan Kristus med gissel drivit krämarna ut ur templet, bevisade kyrkans tjänare den ”sista, tjänsten” åt sådana människor, som de tsaristiska bödlarna förpassade till ”en bättre värld”. De gav också sin välsignelse åt de miljoner, som de härskande klasserna skickade att slaktas i kriget.

Den gudfruktiga småborgaren svarar: Mord är synd, men . . . men om en tjuv smugit sig in i mitt förrådshus och jag skjuter ihjäl honom, vem kan påstå, att jag är en gudlös människa?

Vi spörjer hr Bourgeois. ”Naturligtvis”, kommer han att svara, ”dråp är ingen skön sak, men . . . men hur kunde det ens komma ifråga, att man icke skulle skjuta på ett sådant pack, som fördärvar industrin med sina strejker !”

Den ortodoxa storgodsägaren har redan förut gett oss sitt svar.

Överväger ni nu hela tyngden i dessa, ”men”, så ser vi att översatt från den heliga skrift till vanligt språk så betyder ”Du skall icke dräpa r : ”Dräp, ifall det är nödvändigt !” Därmed ser vi, att den existerande moralens svar på en av de viktigaste frågorna, på frågan om det mänskliga livet, står helt i överensstämmelse med respektive klassintressen.

Men om man icke bekymrar sig om en enskild mänsklig personlighet, så gör man det kanske om hela mänskligheten, för att upprätthålla den art, som är dyrbar för alla, trots de stridiga klassintressena, vilka är föränderliga, icke eviga? Ingalunda.

”Frankrike dör ut, betrakta våra bönder, som ni genom era skatter bragt till fysiskt förfall, till tiggargraven! Hav förbarmande med vårt fosterlands framtid och tänk på vår ras!” utropade den franske borgaren före den franska revolutionen till aristokratin. ”Efter oss syndafloden”, svarade denna, och tömde sin champagnebägare.

”Märker ni då icke, att vårt folk år för år blir svagare av arbetet i era fabriker”, sade den engelska aristokraten till den nya herrn, till kapitalisten, som kort förut varit så bekymrad över

Frankrikes öde. ”Man måste upprätta en fabrikslagstiftning, som skyddar nationen från utsugning av arbetskraft och från urartning”.

”Är det meningen att ödelägga industrin !” svarade den förgrymmade kapitalisten och fortsatte att suga safterna icke blott av de fullvuxna, männen och kvinnorna, utan också av barnen, börjande från det femte året, ända tills urartningen hotade att äventyra statens militära makt, ända tills faran kom över borgarna själva, och denna gång från en helt annan sida. Sådana exempel kan varje land leverera när som helst; så snart indelningen i klasser fortskridit tillräckligt långt försvaras mänsklighetens intressen. Men råkar klassintressena i motsats till mänsklighetens intressen och den sociala utvecklingens intressen, då tvekar aldrig representanterna för en klass att ge företräde åt sina gruppintressen. Deras moral står framförallt på vakt för att skydda de egna klassintressena.

(I allmänhet försvaras i ett klassamhälle mänsklighetens intressen som släkte – faktiskt och icke blott med ord – av samhällets mest framskridna klass, ty den sociala utvecklingens intressen, den vardande mänsklighetens intressen sammanfaller med dess klassintressen. På så sätt har släktets intressen så att säga ingen varaktig stad i ett klassamhälle, utan denna växlar i och med att makten övergår från en klass till en annan.)

Vi går vidare. Om de olika klasserna går åtskiljs i fråga om målen för deras verksamhet, i uppfattning om gott och ont – måhända kan de vid förverkligandet av sina mål, i medlen till ernåendet av målet finna någon överensstämmelse? Kanhända är man sig emellan enig därom, att vissa medel är goda, moraliska, tillåtliga, andra däremot icke? Kanhända hyser man en och samma mening om sanning, ärlighet och ordhållighet?

Härpå svarar historien: det ges i världen ingenting absolut sedligt eller osedligt, varken i mål eller i medel; det ges ingen absolut sanning, ingen absolut lögn. Inom olika klasser taxeras sanningen och ärligheten olika. Feodalismens riddare t. ex. bemödar sig att bära ärligheten och troheten mot sin herre och hans likar högt. Men han gör skillnad mellan en person ur hans egen krets och en av pöbelsläkt. Att bedra den förre är en svår förbrytelse enligt hans uppfattning, mot den andre är alla medel tillåtliga. Och den i sitt fack invigde köpmannen säger rent ut: ”Den som inte bedrager, han gör ingen affär.” – Bedrar han icke så gör han detta enligt eget medgivande, emedan ärlighet i handel har blivit fördelaktigt. Sanningens och rättfärdighetens aktier å ena sidan; lögnens å den andra faller och stiger i varje klass' historia. När en klass är stark, när den strävar till makten och framtiden tillhör den, då stiger rättfärdighetens aktier inom densamma. Den är mycket sanningsenligare i sitt praktiska liv, liksom i vetenskap och i konst. Men om en klass går mot undergång, förlorar sitt herravälde och sin makt, då griper den till alla medel för att rädda sig. Är sanningen ofördelaktig, då stiger lögnens aktier; och aldrig kommer det att saknas talanger, som bevisar, att lögnen gör mänskligheten stora tjänster. Om en medlem av en viss klass i sin klass' intresse och icke för egen fördel griper till lögn och förtal och använder dessa med framgång för saken, så blir han betraktad som ärlig och aktad medlem av sin klass, och han gälls som en människa, med högre moral än hans yrkesbroder, som var tyst, där den andre ljög i klassens namn.

Vid tiden för sin upplösning frambragte katolicismen jesuitorden, vars moraliska metoder är tillräckligt bekanta. Men om denna ordens enskilda medlemmar använt lögnen endast för att gagna sina egna personliga intressen, så hade varken katolicismen tolererat en dylik orden ens för en dag, eller orden själv tolererat sina lögnaktiga medlemmar.

De härskande klasserna använder lögnen för att bedraga samt för att obegränsat utsuga de förtryckta klasserna. Hela moralen är egentligen uppbyggd på klasslögnen: varje klass utger sina intressen, vilka skickligt döljes under moraliska och andra ”allmänna” sanningar, såsom allmänt giltiga intressen. I motsats härtill griper de undertryckta klasserna mycket ofta till lögnens instrument som ett vapen i kampen mot förtryckarna. Varje underjordiskt arbete, varje sammansvärjning i ett hemligt förberett uppror fordrar lögn. Medan lögnen i ett klasslöst samhälle är en nackdel, emedan den tvingar medlemmarna att använda sin energi till att utfinna sanningen, så står saken helt annorlunda i ett klassamhälle. Lögnen användes icke i sådana fall, där det vore mot klassintressena att använda den.

Kanhända är tapperheten den allmänt erkända egenskapen?

Ja, tapperheten är en egenskap, som uppskattas av alla klasser, ty ännu har man icke funnit ett medel, som tillåter en att genom feighet segra i en kamp. Men o, ve! Också denna egenskap kan taxeras olika. ”De tappres vanvett är livets visdom”, ropade borgaren före revolutionen, när han kastade sig i striden. ”En miljon i fickan och ett parti whist i en stilla och fredlig omgivning – det dr livets visdom”, säger samma borgare ett århundrade senare. Över huvud taget uppskattas tapperheten hos sådana folk och samhällseliga grupper, vilkas existens är förbunden med krig. Sådana folk och samhällseliga grupper åter, som kan uppnå mera genom slughet och list, uppskattar dessa egenskaper högre än tapperheten. Det kan man förstå. För klassen är det moraliskt, som är nyttigt, som ger den största framgång med minsta kraftförbrukning. Och moralen själv är ingenting annat än ett medel, att sammansluta alla medlemmar av en klass till kamp för det helas intressen och att så mycket som möjligt utnyttja dem för detta ändamål.

Men förräderiet då? Är det icke lika avskyvärt för alla klasser? Visst icke! Den som betraktas såsom en förrädare av en armé, av en klass, av ett folk, han betraktas av fiendesidan såsom en ”nyttig medarbetare”. Varje klass, armé, o. s. v. visar genom att man belönar förräderi på den andra sidan, att man icke hatar förräderiet över huvud taget, utan endast egna förrädare. Det är det hela.

Och samvetet? Är det icke den allmänt giltiga moralens öst, den röst som är främmande för alla trängt egoistiska beräkningar och som ljuder just i motsats till dem? Vi ska, betrakta saken närmare.

Hos samojederna förekommer det ofta, att en medlem av stammen, som blivit rik, en vacker dag under inflytande av samvetets röst fördelar hela sin samlade förmögenhet bland de fattiga. Därefter börjar han åter med sina vanliga affärer, tills åter hans materiella överlägsenhet besvärar honom och han på nytt företar en utdelning. En rysk köpman från ”den gamla goda tiden” känner visserligen inte det minsta behov att fördela sin förmögenhet, men även han hade icke lugnt samvete, om han ej underhållit några blödsinniga fromma, i sitt testamente donerat en viss summa till fattighuset, utdelat allmosor, understött klostren, eller för att vara riktigt säker, låtit hänga en centnertung klocka i kyrktornet o. s. v. Men redan sonen till vår köpman, mera bildad och över huvud taget en kultiverad person, han är alls icke böjd för att underhålla fromma, understödja kloster och donera kyrkklockor. Och det som för fadern var en samvetessak, en moralisk handling, det betraktas av sonen snarare som omoraliskt, i varje fall menar han att det är en dumhet. Han har den uppfattningen, att det är osedligt och oförnuftigt att underhålla frossande munkar och blödsinniga fromma, att slösa pengar på understöd av vidskepelsen. Han föredrar att låta de arbetande ”förtjäna”, det vill säga: han utvidgar exploateringen.

Och samvetets röst? Känner inte sonen till den? Helt visst. Alldeles nyligen har han underlåtit att betala avgift till en kassa, som den handelsindustriella klassen grundat för att genom agitation få importtullarna höjda. Dessutom har han mot alla fabrikanter beslut att vägra uppfylla arbetarnas krav på högre löner, ett beslut som han själv röstat för, beviljat dessa krav, så att en för honom fördelaktig beställning icke skulle gå förlorad genom en mellankommande strejk. På grund härav känner den gudfruktige köpmannens son helt visst samvetskval.

Ett annat exempel: Vår köpman har en granne. Under strejken hos denne uppträder en grupp arbetare, innan strejken avslutats, i arbete. Därmed var strejkens fullständiga framgång bruten. Nu känner denna grupp av arbetare samvetskval och blygs att se sina kamrater i ögonen.

Ryttmästaren i spetsen för en straffexpedition har uppehållit sig hos adelsmarskalken, där han fördröjts med kortspel. Han har försummat att exekutionera bönderna, och dessa har under tiden lagt ett gods i aska. Ryttmästaren känner sig tämligen obehaglig till mods.

Och en terrorist, som försenade sig till en högt uppsatt persons extratåg. Han skulle utföra ett attentat mot denne. Terroristen känner sig skyldig inför partikamraterna, inför den klass, vars intressen partiet företräder i kampen.

I samtliga dessa fall gör samvetets röst sig gällande. En mängd av samvetskval. Alla dessa exempel har det gemensamt, att vi här har fyra personer, som handlade utgående från personliga intressen och senare kände sig skyldiga. Men skyldiga inför vem? Terroristen inför sin klass, t. ex. för bondeklassen. Ryttmästaren för adeln, fabrikanter inför de andra fabrikanterna, arbetarna åter för de andra arbetarna, och samojeden igen för medlemmarna av sin stam. En var känner sig skyldig inför sin klass, vilken han tillfogat skada.

Det är sant, att samojeden känner ingen klass, han känner sig ansvarig inför sitt samfund, det vill säga inför den samhälls miljö i vilken han lever och med vilken han är förbunden materiellt och psykologiskt. (Hos samojederna förefinnes ännu kvarlevor av urkommunismen.) Vår gudfruktige köpman är redan mycket mindre känslig för sina synder än samojeden. (Det är likgiltigt om synderna är inbillade eller verkliga.) Men han erinrar sig den tiden, när han ännu var en enkel bonde, och hans allmosor till tiggarna, till fattighuset är en svag efterklang till det, som samojeden gör, när han fördelar sina ägodelar. Och t. o. m. hans utgifter för kyrkor och kloster, om de icke är kompromisshandlingar med kyrkan som social kategori, är endast en förkrympt form av den handling, som vi kan märka i ren form hos samojederna. Men köpmannens son handlar redan som medlem av en bildad handelsindustriell klass, och han känner samvetskval endast såvida hans handlingar skadar klassen. Tanken att man kan ha moraliskt ansvar inför de fattiga på grund av sin rikedom, vilken tanke samojeden uppenbart känner, och vars oklara reflex oroar hans faders samvete, denna tanke kan icke ens dyka upp framför honom. (Jag talar här om en typisk representant för klassen, icke om undantag.) Tvärtom, han anser att användningen av hans kapital för skapandet av mervärde är en sedlig handling, då han ju på detta sätt ”föder” de fattiga. Beträffande ryttmästaren, terroristen och proletären är saken självklar.

I allmänhet kan man hävda följande regel: Inom samhällen, vilka ännu icke splittrats i klasser, känner sig den enskilda människan ansvarig för sina handlingar inför hela samfundet. Där klasserna utskiljes från ursamfundet, men ännu icke till fullo utvecklat sig ekonomiskt, och där medlemmarna av denna under bildning varande klass ännu icke har egen klassideologi,

där förefinns ansvarigheten antingen gentemot hela samhället, inom vilket klassen utbildas, eller också antar ansvarigheten särskilda, underliga former, som motsvarar den i uppkomst varande klassens övergångstid. När klassen eller klasserna utkristalliserats existerar i regel ansvarighet gentemot klassen. Samvetets röst, det är stammens röst, som talar i personlighetens inre, det är den tråd, i vilken stammen drar, för att erinra sina enskilda medlemmar om deras sammanhang med det hela. Denna röst ljuder i klassamhället som klassens röst. Och denna ”röst hos deras egen klass” tvingar alla moralister att förvränga denna sanning, vare sig det sker med eller utan deras egen vilja, medvetet eller omedvetet. Och det är endast den proletära klassen som har intresse av, att öppet avslöja denna sanning.

VII. Den sociala instinkten och klassintresset.

Men har vi inte glömt något?

Det gavs ett fall från vår fabrikants, köpmanssonens liv, när samvetets röst gjorde sig gällande, utan att man kunde påstå att det var klassintressen som talade. Saken var den, att en arbetare en gång höll på att drunkna. Vår fabrikant hade kunnat rädda honom, ty han var en skicklig simmare. Men han ville inte riskera sitt liv, och arbetaren drunknade. När han kommer ihåg detta fall, känner han sig icke riktigt väl till mods, och detta desto mer, emedan en av hans bekanta, en fabrikant, i ett nästan analogt fall räddat en arbetare. Han vet också om ett annat fall, när en arbetare räddat en fabrikant. Och särskilt beaktansvärt är det att den räddade fabrikanten icke var någon vidare god människa, och att arbetarna i hans färgeri dog som flugor. Efter sin räddning fortsatte han att döma arbetare till döden genom att ge dem arbete, som översteg deras krafter, och genom att låta dem arbeta i fabriken förgiftade atmosfär. Även arbetaren, som räddat hans liv, hyste inte precis de vänligaste känslor gentemot denna fabrikant, utan önskade döden över både honom och hans fru, när arbetarnas barn måste dö av svält. Hur skall allt detta förklaras?

Här måste vi göra en liten exkursion.

Människan är ett samhälleligt, ett socialt väsen. Alla sociala väsen kännetecknas av att de lever i grupper, icke ensamt skilt för sig, samt av att de bistå varandra i kampen för tillvaron. Det förekommer ju bland andra levande väsen, att en enskild medlem av en flock fåglar, en hjord av djur, en svärm av insekter, går förlorad, för att arten må räddas. Om t. ex. en hjord av bufflar på savannerna blir överfallen av ett lejon, så inlåter sig vanligen den gamla buffeln, hjordens anförare, i en tvekamp med lejonet och går därvid i de flesta fall under. Men den hjälper hjorden att undkomma,. Buffeln handlar i detta fall omedvetet, ovillkorligt, såsom alla samhälleliga djur i dylika fall. Han kan icke handla annorlunda, alldeles som en människa, när hon faller klamrar sig fast vid något, eller väjer undan för ett hotande slag. (I det givna fallet väjer arten undan för slaget, genom att en av dess medlemmar tar emot det.) Kunde buffeln i detta fall tänka, och skulle han tänka så, som vanligtvis borgaren gör det i farans stund, då hade han kanske beslutat på följande sätt: ”Jag har starka ben, kanske lyckas jag undkomma” – och därmed hade han i full fart löpt undan. Buffelns, liksom alla sociala djurs, styrka, ligger just däri, att de icke överlägger på samma sätt som borgaren-individualisten, och att de överhuvud taget icke överlägger.

Denna märkvärdiga självupppoffringsförmåga är resultatet av en lång utveckling. De arter, hos vilka denna förmåga utvecklats starkare, visade sig mera ägnade att ta upp kampen med naturen och fiender, varför de också fortlevde. Där självupppoffringen vann svagare uttryck, där var och en var mera böjd för att handla individuellt och rädda sig själv, där gick arten under. På så sätt utvecklades och stärktes genom naturligt urval förmågan att offra sig själv –

till nytta för arten. För samhällliga djur är den en lika nyttig egenskap som klor och tänder hos lejonen, skarpa ögon hos fåglarna, betarna hos elefanterna o. s. v. Förmågan till självupppoffring är naturligtvis icke skönjbar, utan fördold, ligger hos varje artens medlem som ett ständigt ”var redo”. Att människan trots sin fysiska svaghet slutligen segrade i sin kamp med naturen och nådde fram till sin nuvarande utveckling, berodde i hög, om icke rent av i högsta grad på denna förmåga att offra sig själv eller riktigare sagt : på förmågan att förfoga över samhällsmedlemmarna i det helas intresse. (Omedvetet för artens medlemmar, liksom ock för själva arten.)

Låt oss nu betrakta människorna i den epok, då de stod uppdelade i olika folk som bekrigade varandra. Den sociala instinkten tog rasinstinktens form. Den verkar nu i den egna rasens intresse och mot den fientliga. Men när olika klasser utbildas inom ett folk, träder den sociala instinkten i klassintressenas tjänst. I och för sig är den sociala instinkten blind, som varje ovillkorlig rörelse. Klassinstinkten öppnar dess ögon, och den ser därefter på världen med klassintressets ögon. Den sociala instinkten, som utvecklar sig med den ömsesidiga hjälpen och artens bevarande som bas, vilken bidrog att rädda andra medlemmar av arten i kamp mot vilda djur och faror, denna sociala instinkt utvecklar sig i klassamhället till att skydda bestämda klassers intressen och tillfoga de fientliga klasserna den största skada. På barrikaderna, där det upproriska folket och den härskande klassen under sitt försvar visar prov på högsta tapperhet, *står den sociala instinkten hos en del av samhället mot den sociala instinkten, hos en annan del.* Och ehuru den hos alla människor har ett och samma ursprung, så leder den nu till ömsesidig förintelse. Ju oftare klasserna uppträder i kamp mot varandra, desto oftare gör sig denna instinkt – nu ledd av klassintresse – gällande. Ju fredligare ett samhälles inre liv, desto djupare ligger denna instinkt fördold och hos många människor slumrar den fullkomligt.

Intensivast finner man denna instinkt hos de undertryckta klasserna, som reser sig för sin, befrielse. Svagast, där klassens existensvillkor håller den tillbaka. Till exempel: den vanliga konkurrensen i det kapitalistiska samhället, varje borgares beredvillighet att förtära sin medbroders kapital och inkomster, strävan efter den egna fördelen och slutligen den konkurrens, som dikteras av intressena hos det kapitalistiska samhället att utveckla sin produktion – allt detta håller den sociala instinkten nere och överröstar den. Men i samma ögonblick som den borgerliga klassen hotas av faran att förlora sin makt och egendom, i samma ögonblick förändrar sig bilden med ett. Någon Gustav Johansson, känd i samhället som en ivrig börsjobbare, för vilken alla medel, genom vilka han kan öka sina rikedomar, är tillåtliga, står plötsligt i det främsta ledet bland dem, som kämpar för att rädda den borgerliga staten och förlorar kanhända sitt liv under försöket att främja hela sin klass' intressen. Eller någon August Andersson, som ständigt bar det helas intressen på tungan, dyker nu plötsligt upp bland de första desertörerna. ”De våra blir slagna” skallar det i arbetarkvarteren. Och tusende proletärer ilar sina beträngda kamrater till hjälp.

Vad är det som sätter massorna i rörelse mitt i denna febrila verksamhet, när allt sker med en sådan hastighet, att ingen kan tänka över situationen och fatta ett medvetet beslut? Det är den sociala instinkten, sporrad och ledd av klassintresset, eller – om man får uttrycka sig så – av klassens väderkorn. Otaliga gånger skallade detta rop: ”De våra bli slagna” hos våra vilda förfäder under hundratusenden av år. Detta rop genljöd på de mest olika språk, ja, redan innan det fanns något mänskligt språk, fick denna tanke sitt uttryck i något halvt djuriskt läte. Och människorna störtade med en elementär kraft till de sinas hjälp. Och när detta rop ljuder i ett klassamhälle, så skyndar en var att hjälpa dem, som han anser vara de sina, d. v. s. människor, hörande till hans klass.

(Den sociala instinkten har uppkommit mycket tidigare än klassintresset, och där klassintresset icke vunnit överhand, där kan den sociala instinkten, ledd av en annan klass' medvetenhet, uppträda *mot* den *egna* klassen. Att en del av den härskande klassen övergår till de revolutionäras sida och att enskilda personer inom aristokratin och bourgeoisin ansluter sig till proletariatet beror i mycket – om ej mest – på den sociala instinktens inverkan.)

Men hur starka än klassintressena är, hur bittert de samhällseliga grupperna än i sammandrabbningens ögonblick kämpar mot varandra, under en tid, när livet förlöper normalt, kan den sociala instinkten också göra sig gällande som en artinstinkt, om den icke sammanstötter med klassinstinkten. Med kännedom om detta kan vi förklara fallet här ovan. Fabrikanten räddar icke arbetaren utan människan över huvud taget, så att säga en abstrakt människa. Och för arbetaren, som räddar fabrikanten, är det icke av vikt att han är en fabrikant, icke ens att han är en dålig människa, utan endast det är av vikt, att han är en medlem av arten *homo sapiens*, som i förhållande till naturen befinner sig i livsfara. Och mot naturen liksom mot vilda djur är alla människor medlemmar av en och samma art.

Men låt oss ändra den sociala bilden. Vi överför handlingen till en tid av pågående medborgarkrig. Låt oss nu betrakta de agerande personerna! När båda sidorna obarmhärtigt förintar varandra, räddas varken den drunknande borgaren av någon proletär eller kastar sig borgaren i vattnet för en kommunards skull. Snarare ger han honom för säkerhets skull ännu en stöt, ty annars kanske får han lov att rädda den drunknande som människa och sedan – utan att ens ge honom tid att kläda sig, omedelbart låta skjuta honom på stranden i hans egenskap av företrädare för den fientliga sidan.

Den sociala instinkten kunde tjäna som en underbar motor för de allmänna sociala normerna, om icke samhället vore uppdelat i klasser. Euru den sociala instinkten bottnar djupt i den mänskliga naturen och liksom varje annan nyttig instinkt stundom verkar med oemotståndlig kraft, så är den svag emedan den saknar huvud. Alldeles som en i rätt tid given stöt kan avvärja ett starkt slag – icke på grund av att stöten var stark, utan emedan den gavs skickligt – så tar även klassintresset – starkt genom sin medvetenhet – den sociala instinkten till fånga – svag som denna är på grund av sin blindhet – och förvandlar den faktiskt till klassinstinkt. Först det framtida samhället, som är befriat från klasskamp och från själva klasserna, kan till fullo utnyttja den sociala instinkten, som är en av de värdefullaste vinningarna i mänsklighetens historia.

Vi har alltså kommit till ett sorgligt resultat under vårt letande efter en allmänt giltig moral, d. v. s. vi kunde icke finna någon praktiskt verksam allmän giltig moral. Och när man känner klassintressets verkan på människornas medvetande och på deras handlingar och vidare vet, att letandet efter denna moral försiggår i ett klassamhälle, så lönar det sig helt enkelt inte ens att leta. Men om man också inte finner någon allmänt giltig moral, så finner man dock en moral, vilken utges som sådan.

Men är då icke den berömda moraliska regeln: ”Vad I viljen, att människorna skola göra eder, det gören ock dem”, ett sådant allmängiltigt moraliskt krav? För visso denna lära är mycket ärevördig, både beträffande ålder och goda avsikter. Och skulle dess efterlevnad bero på skicklig formulering, så skulle helt visst denna sats inte lämna någonting övrigt att önska. Då skulle till exempel alla aristokrater och borgare inte få önska sådant över arbetarklassen, vad de icke önskar sig själva, d. v. s. – alltför tungt arbete, oförsörjd ålderdom, för tidig död i armod, rättlöshet. Och proletärerna måste önska aristokraterna och borgarna t. ex. sex timmars

arbetsdag, socialisering av produktionsmedlen, o. s. v.; kort sagt : det bästa som de kan föreslå och vad de väntar sig av socialismen. Och därmed kunde saken lösas till allmän belåtenhet. Men om denna ärevördiga regel verkligen någonsin gällde som rättesnöre, så var det blott för personer, som alla hörde till samma klass. I allmänhet ignorerar denna rent formella regel samhällets indelning i klasser, eller ock anser den denna indelning så oföränderlig som naturlagarna, och gör inte ens ett försök att antasta den.

Detsamma gäller också i allmänhet principerna för det moraliska, som formulerades av Kant : ”Handla så, som om maximen för din handling genom din vilja borde bli en allmän naturlag !” Också detta bud är rent formellt. Låt oss se, vad det blir av detta bud när vi fyller det med konkret innehåll, vad det betyder i ett modernt samhälle med klassmotsatser.

Borgaren, den typiska representanten för sin klass, komme att säga : Jag tar arbetare i min tjänst, säljer produkten av deras arbete på marknaden, har privategendom, skaffar mej allt större och större rikedomar, håller styvt på, att var och en bör förstå att försvara sina intressen och så vidare. Och jag icke blott tillåter, utan jag rent av kräver, att principerna för min verksamhet skall bli bas för den allmänna lagstiftningen.

Arbetaren kommer att säga : Alla måste arbeta ; den som inte arbetar, han skall heller icke äta ; produktionsmedlen tillhör samhället ; det är otillständigt att människor exploateras av människor ; det är nödvändigt att sträva till socialismen. Jag fordrar att allt detta skall bli grundval för lagstiftningen.

Också andra klasser skulle uttala sig i överensstämmelse med sina klassintressen och strävanden. Hur skulle det då gå med vår arma ”allmänna naturlag”? Den skulle falla i händerna på den klass, som visade sig vara den starkaste och vilken kunde göra hela sin klasslagstiftning till ”allmän naturlag” (med hot om fängelse och dödsstraff för dem som bryter emot densamma). Och hela den beprisade allmänt giltiga lagen smulas sönder och uppenbarar endast en gränslös småborgerlig utopism samt författarens småborgerliga begränsning.

(Inom parentes sagt betyder detta icke, att denna formella och torra moral icke skulle ha spelat en utvecklande roll för det dåtida feodalt småborgerliga Tyskland. Sonen till sadelmakaren från Königsberg formulerade i moralens dimdunkla språk, d. v. s. i en form, som inte var så värst farlig för den preussiska konungen och för feodaladeln, allas likhet inför lagen, de feodala kravens undergång, personlighetens rätt, frihet, jämlikhet och broderskap – alltsammans politiska fordringar, som den franska bourgeoisie i öppen kamp uppställt mot absolutismen och kyrkan. Men för den tiden var också detta ett steg framåt.)

Vi märker alltså, att moralen i ett klassamhälle är en klassmoral. Och detta är oundvikligt. Moralens reglerar på ett begränsat område förhållandet hos människorna av en viss klass, eller av de klasser, som befinner sig under en härskande klassmoralens makt. Moralens är underkastad den allmänna lagen om att ideologien beror på de materiella villkoren för den bestående klassen. Det vore absolut omöjligt och ohållbart, att en given, låt oss säga härskande klass' materiella intressen och dess ledande roll i produktion och distribution skulle för en kortare eller längre tid skyddas av statsapparaten och befästas genom ett motsvarande system av lagar, ideologiskt finna sitt berättigande i religion, filosofi och vetenskap, spegla sig i konsten på ett för klassen gynnsamt sätt, men samtidigt stå i fullständig motsats till moralen.

Med andra ord: ett ohållbart läge uppstår, när en klass' moral föreskriver dylikt sona står i strid med dess intressen, som icke överensstämmer med dess roll i produktionen och direkt går emot klassens historiska roll på den samhällseliga utvecklingens givna stadium. Moralen ingår således i det allmänna systemet för ideologin och alla normer, vilka står i klassintressets tjänst. Och ännu mer : när man beträffande ideologiens högre stadier, vilka står fjärran från ekonomins bas, genom analys kan fastställa deras beroende av ekonomin, så måste beroendet på moralens område, d. v. s. på området för den praktiska verksamheten, vara mycket intimare och mera omedelbart. Beträffande den härskande klassen är detta fullt klart och påtagligt. Om t. ex. bourgeoisin vid tiden för den förstärkta kapitalanhopningen och den kapitalistiska hushållningens utvidgning låtit leda sig av den heliga skriftens bud om att ge klädnaden åt "nästan" och på den grund fördelat mervärdet bland de "behövande", så skulle den kapitalistiska produktionen varit omöjlig. En sådan moral skulle stå i himmelskriande motsats icke blott till kapitalistklassens trängre materiella intressen, utan ock till intressena för samhällets ekonomiska utveckling på dess kapitalistiska mellanstadium. Samma kan sägas om agraradeln vid tiden för de stora godsens och livegenskapen.

Något annorlunda förhåller det sig med moralen hos de undertryckta klasserna i så måtto, att det här är svårare att fastställa sammanhanget mellan den faktiskt i klassens liv verkande moralen och klassens intressen. Detta beror därpå, att den undertryckta klassen icke alltid är medveten om sina klassintressen, varför dess moral vid ett bestämt stadium av utvecklingen kan befinna sig i strid med dess klassintressen. Den undertryckta klassen utgör en klass "för sig", d. v. s. den intar en bestämd plats i produktionsprocessen, har en bestämd plats i sitt förhållande till samhällets andra klasser, och först senare, stundom i form av en årslång omformning av klassmedvetandet, förvandlar den sig till en "självmedveten" klass, som känner sina intressen och vet sin ställning i förhållande till de andra klasserna. Och så länge den undertryckta klassen ännu icke är medveten om sin ställning, så ledes den icke av sina egna klassnormer, som motsvarar dess klassintressen, utan av den härskande moralen, d. v. s. den ekonomiskt och politiskt härskande klassens moral.

Vi tar som exempel arbetarna i början av det kapitalistiska produktionssättet. Klassen existerar redan som de anställda arbetarnas klass, vilka säljer sin arbetskraft åt kapitalet. Men den är ännu fången i den borgerliga klassens moral. Den betraktar privategendomens institution som någonting naturligt oföränderligt. Tvingad av sitt ekonomiska läge att i kampen för att förbättra sin materiella ställning använda strejken, betraktar man denna som ett slags förbrytelse, icke blott emedan lagarna stämplar den som brott, utan också emedan man ännu icke befriat sig från fångenskapen i der. borgerliga klassens samhällseliga meningar, emedan arbetarklassen är förskrämd och ängslig. Under en strejk hetsas arbetaren som ett djur, vilket flytt ur sin bur, och han själv tycker att förhållandena under en lång strejk är onaturliga och obeständiga. Det förfaller som om han skulle känna sig moraliskt ansvarig för att hans herres fabrik stannats och för hans herres förluster. Han har ännu icke befriat sig från den föreställning, som hans utsugare påtvingat honom, att fabrikanter genom att ge honom arbete livnär honom.

Vid denna tidpunkt försöker han ännu att göra kompromisser med sin herres moral, han försöker att urskulda sin kamp, utgående från sin herres moraliska föreställningar, vid vilka han vant sig, alldeles som om han skulle bedja den historiska utvecklingen om ursäkt, för att arbetarklassens existerar.

De första famlande ängsliga försöken att ideologiskt rättfärdiga sin kamp gör han så att säga mitt i sin utsugares ideologi: han lär sig att förstå sitt klassläge och att formulera sina

klassintressen i dimmiga, religiösa former, genom att han utnyttjar motsägelsen mellan den kristna läran och den kristna moralen. Senare börjar han under inflytande av den ekonomiska kampen att småningom utbygga sina klassnormer, men till att börja med blott inom de gränser, som behövs för att rättfärdiga strejken och dess lyckliga resultat. Han underställer redan strejkbrytarna en moralisk och ofta även en ekonomisk bojkott, men han rättfärdigar strejken, allt fortfarande utgående från de härskande föreställningarna och från varuhushållningens moral: betala för arbetet en "ordentlig lön", det vill säga han kräver i stort sett ett genomsnittligt marknadspris på arbetskraften!

Vid denna, tidpunkt gör proletariatet ännu inget anspråk på hela mervärdet, och detta återspeglas mycket tydligt i dess vardagsmoral, i moralen för den vanliga engelska trade-unionisten. Till sin natur är denna moral endast en speciell "demokratisk" upplaga av den allmänna borgerliga moralen, som motsvarar arbetarnas levnadssätt. Först i den därpå följande kampperioden, då det gäller makten, trasar proletariatet sönder utsugarideologins och moralens hela spindelväv och börjar att förstå och utarbeta sina egna klassnormer, som motsvarar uppgifterna för dess klasskamp.

Av dessa exempel kan vi se att moralen i ett klassamhälle alltid förblir endast en klassmoral. Men ofta låter en klass leda sig av en annan klass' moral, under vilken den står ekonomiskt och med vars ideologi den ännu icke brutit. *Därför skall man icke söka de utsugna klassernas specifika klassnormer vid tidpunkten för dessa klassernas uppkomst och icke i klasskampens första etapper, utan vid den tidpunkt, när denna klass håller på att bli "självständig", vid tidpunkten för de häftiga sammanstötningarna mellan klasserna, och slutligen när den nya klassen är herre över sitt lands ekonomi och politik.*

Efter allt det som här framhållits kan vi redan ge en mycket noggrannare och mer vetenskaplig formulering av moralen, än den, varmed vi hittills nöjt oss.

VIII. Finns det en proletär moral?

Då varje moral är klassmoral, då t. o. m. amoraliteten, d. v. s. förnekandet av varje moral i en klasstat huvudsakligast innebär att den gamla moralen ersättes av en ny, som bara inte vill bli kallad moral, så uppkommer naturligtvis den frågan : hur förhåller det sig egentligen med den proletära klassmoralen? För det första, existerar den överhuvudtaget? Och vilket materiellt innehåll har den, före och efter revolutionen?

Framförallt måste man ägna några ord om terminologin. Med moral har man tidigare, d. v. s. i de flesta fall, när detta ord använts, förstått ett system av normer och regler, vilka ansetts vara absolut och allmänt giltiga. Delvis uppfattar man ännu saken på detta sätt. Det som den eller den moralen rekommenderar, betraktas icke helt enkelt som nyttigt eller nödvändigt för klassen, utan omlindas med ett mytologiskt dimhölje. Det helas intresse, artens, hela klassens intressen utövade icke sitt inflytande på medvetandet såsom ett öppet formulerat klassintresse och som ett direktiv av det sociala kollektivet, utan i stället talade en mystisk "samvetets röst". Särskilt tydligt kom detta i dagen, när en samhällsmedlems personliga intressen kolliderade med det helas intressen, när i den enskilda individens medvetande utkämpades en kamp mellan de personliga och samhälleliga intressena. För personligheten fick frågan följande formulering: *Skall man bryta mot moralens bud eller icke, skall man handla mot sitt samvete eller icke?* Däremot nådde han icke fram till denna formulering: *Skall man handla så, att man främjar sin egen klass eller så, att man skadar den?*

En lika mystisk form antog också klasskampen (t. ex. den undertryckta klassens kamp mot en annan klass) i medvetandet hos en enskild medlem av t. ex. den förstnämnda klassen, i synnerhet om den senare påtvingat denna sin ideologi och moral. När en människa håller på att befria sig från en främmande moral, vilken utgått ur en annan klass, tar denna kamp i hennes medvetande formen av en kamp mellan tvenne moraliska sanningar.

I en dylik situation uppstår naturligtvis frågan: Är det ändamålsenligt, att använda termerna – moral, etik, sedlig, osedlig o. s. v. – inom en klass, som icke blott gör sig någon fetisj, vare sig av egna eller främmande klassnormer, utan tvärtom är intresserad av att slita den mystiska dräkten av varje moral, vilken dräkt alltid döljer de mest prosaiska intressen och sociala processer.

På denna fråga kan man ge två svar.

Första svaret: Klassnormerna existerade alltid i klasssamhället. De spelade en mycket viktig roll i det sociala livet, i klasskampens enskilda faser. Dessa normer skrudade sig i en mytologisk dräkt, men detta hindrade dem alls icke, snarare tvärtom, att uppfylla en bestämd samhällsfunktion. De uppträdde i sin mytologiska dräkt och kallades moraliska normer. Men det viktigaste är icke deras benämning och hur man föreställde sig dem, utan viktigast är deras väsenart. Om det därför också är oändamålsenligt att i samband med de proletära klassnormerna bibehålla begreppen ”moral”, ”sedlig” o. s. v., så får man icke betrakta den förgångna tidens moral – dess väsenart – endast i sin mytologiska kostymering. Klassnormernas kostym och karaktär var oskiljaktigt förbundna, och man kan skilja dem från varandra endast logiskt, genom den abstrakta analysen.

Andra svaret: Klassnormerna existerade alltid i klasssamhället och kommer att existera så länge det finns klasser. Även proletariatet behöver dem. Men moralens väsen består icke däri att den är en pseudonym för ”klassnormerna” utan däri *att man gjort en fetisj av dessa normer*. När man slitit bort det mystiska höljet, då blir klassnormerna kvar, men icke moralen. *Moralen är alltså icke klassnormernas system, utan det fetisjiska elementet i dessa normer*. Denna ståndpunkt företräder kamrat Bucharin i sin bok: ”Den materialistiska historieuppfattningen”. Han skriver:

”Proletariatet får inte predika den kapitalistiska fetisjismen. För proletariatet är dess förhållningsnormer tekniska regler på alldeles samma sätt som för snickaren som gör en stol. När snickaren gör en stol, så hyvlar han, sågar, limmar o. s. v. Det följer av själva hans arbetsprocess. Han uppfattar inte träarbetningens regler som något, som är honom främmande och kommer från ett hinsides, vilket behärskar honom. På alldeles samma sätt förhåller det sig med proletariatet i dess samhälleliga kamp. Om det vill uppnå kommunismen, så måste det göra det och det, alldeles som snickaren måste göra vissa saker för att få till stånd en stol. Och allt som är ändamålsenligt från denna ståndpunkt måste göras. Etiken förvandlar sig hos proletariatet så småningom till enkla och förståeliga tekniska förhållningsregler, som erfordras för kommunismen, och så *upphör de egentligen att vara etik*. Ty etikens egentliga väsen består ju däri, att den betyder normer, som äro omgivna av ett fetisjistiskt hölje. Fetisjismen är etikens väsen. Där denna fetisjism försvinner, där försvinner också etiken. Det skulle exempelvis inte falla någon in att beteckna en konsumtionsaffärs eller ett partis stadgar som ”etiska” eller ”moraliska”. Ty där ser envar den *mänskliga* meningen. Etiken däremot förutsätter en fetisjistisk dimma, som förvirrar huvudet på många. *Proletariatet behöver förhållningsregler och det mycket klara, men det behöver ingalunda någon etik, d. v. s. den fetisjistiska såsen till den hälsosamma maten*. Det är självklart, att inte heller proletariatet

genast gör sig fritt från fetisjismen i det varusamhälle, vari det lever. Men det är redan en annan fråga.” (N. Bucharin: ”Den materialistiska historieuppfattningen”, sid. 412-413.)

Det förefinns ingen orsak att ändra den förgångna tidens terminologi. Javäl, man kan vara överens därom, att uppfatta moralen i den trånga betydelse, som kamrat Bucharin föreslår. Men det vore icke fördelaktigt för oss. Tvärtom. I den marxistiska litteraturen har sedan det kommunistiska manifestets tid termen ”klassmoral” vunnit burskap som beteckning för varje moral, vilken utgör ett system av normer – utgångna ur en given klass' intressen – oberoende av hur fördolda dessa normer än var. Denna terminologi kan bestå. Annars måste vi med klassmoral förstå icke själva moralens väsen med dess ideologiska omhölje, utan enbart omhölj et. Då måste man säga: Klassmoralen är ett system för att *dölja* klassnormerna och icke de *dolda* normernas system.

Man bör heller icke glömma, att de dolda klassnormernas period, d. v. s. tiden ungefär från Marx till det kommunistiska samhället, blir endast en episod – sedd från den historiska varighetens ståndpunkt -- i förhållande till de från varje omhölje befriade normernas period, vilken kommer att sträcka sig över årtusenden.

Men beträffande vår tids terminologi, så erkänner vi med Bucharin det oändamålsenliga i det gamla uttryckssättet. Sålunda kan man strängt vetenskapligt icke nu tala om en proletär moral och proletär etik : det hela gäller endast proletära klassnormer. Utgående från denna ståndpunkt kan man använda termen ”proletär moral” endast beträffande den period, när proletariatet utvecklade sig som klass, när det stod ungefär på nivån för *Weitlings* åskådningar, d. v. s. när det vart medvetet om motsatsen mellan dess klassintresse och borgarnas, när klassen i sitt praktiska liv och i kamp började befria sig från utsugarnas moral, men ännu icke lärt sig att ge form åt sina intressen på annat sätt än i religiösa formler eller i mystiska formler för absoluta, allmänt giltiga normer.

Det okritiska användandet av orden moral, etik o. s. v. i fråga om proletära normer, är egentligen en kvarleva, om icke från den borgerliga ideologin, så dock från den borgerligt-feodala terminologin. Också några marxister syndar på nåden i detta fall.

Vill man vara vetenskapligt exakt i sin terminologi så kan man icke tala om proletär moral, när man betecknar moralen som de *fördolda* klassnormernas system, ty proletariatet har varken avsikt eller intresse av att skapa höljen för sina klassnormer. Annorlunda ställer sig saken, när de gamla orden ”moral”, ”etik” o. s. v. användes av gammal vana i vanligt språkbruk, endast emedan språket alltid är efterblivet, och slutligen emedan man ännu inte har någon terminologi. I det fallet skall man inte vara så kräsen och försöka briljera med sin lärdom vid varje tillfälle. Vi säger ju också ”solen går upp och ned”, ehuru astronomin lärt oss, att solen går varken upp eller ned. Antagligen kommer denna terminologi att hålla sig ännu någon tid, desto mera, som den i sin obestämdhet och dimmighet kan tjäna som en asyl för vår klass, när normerna håller på att utbilda sig, men ännu icke har klara gränser och bestämd karaktär, och så länge det inga nya ord finns för dem. För resten kommer den gamla terminologin att hos arbetarna likvideras tämligen snabbt, ty de kände just inte vidare väl till densamma. Orden ”synd” och ”syndig” utdör med religionen, och orden ”osedlig” och ”oetisk” förkastas av den proletära vetenskapen, innan de trängt in i klassens språkbruk.

Men innan vi övergår till frågan om proletariatets klassnormer före den sociala revolutionen, måste vi först visa, att dessa normer överhuvudtaget existerar och att det ges ett bestämt område, över vilket de sträcker sig.

Om vi avlägsnar från moralen det mystiska elementet, det s. k. allmänt giltiga och absoluta och betraktar klassnormerna som gränser, och vidare påminner oss, att alla mänskliga handlingar är strängt villkorliga, och att viljans frihet är endast ett fantom, så uppstår frågan : Är icke dessa klassnormer och människans s. k. ansvarighet för sina handlingar också fantom, även om denna ansvarighet nu icke står inför den hemlighetsfulla ”samvetets röst” utan inför klassen? I själva verket har vi t. ex. icke för avsikt att utsträcka proletarietets klassnormer över bourgeoisin. Det vore framför allt onyttigt och därför icke heller klokt. Fabrikanten, varom vi tidigare talat, vilken gav efter för arbetarna under strejken, gjorde det icke under trycket av den allmänna proletära opinionen, utan av personliga, materiella grunder. Han känner ingen moralisk tillfredsställelse över att förkorta lidanden för de strejkande, tvärtom, han känner samvetsagg inför sina klassmedlemmar, som förevitar honom feghet och förräderi gentemot de kapitalistiska intressena. Att predika moral för borgaren och vänta ett handlingssätt av honom som skulle gagna arbetarna, men stå emot hans egna klassintressen (varmed hela den utopiska och småborgerliga socialismen jobbat), är ungefär detsamma som att ”moraliskt” förmana en sten, som faller från ett tak, att skona de nedanför stående människornas huvuden. Men då har vi åter följande fråga: När en sten faller efter strängt fysikaliska fallagar, försiggår då icke varje mänsklig handling efter samma järnhårda, fysiologiska och sociala lagar? Om det är så – och det är alldeles säkert så, annars måste vi erkänna en spricka i kausalitetslagen – vad betyder då ansvarigheten inför klassen eller samhället, vad betyder då klassnormerna?

Vid denna punkt måste vi dröja något. Vi kan icke ändra kosan för en fallande sten genom en moralisk maning. Men kan vi i allmänhet ge den en annan riktning? Naturligtvis. Det är nödvändigt att till alla de fysikaliska faktorer, som betingar dess fall och riktningen för dess fall, foga en ny fysikalisk faktor. Med andra ord: genom en väl avpassad stöt mot stenen i samma ögonblick den faller eller före fallet kan vi rädda människorna därunder från knäckta skallar. Precis på samma sätt förhåller det sig också med varje enskild människas handlingar. *Samma människa som under vissa omständigheter begår vissa handlingar, kan underlåta att utföra dem, om en ny omständighet tillstöter, vilken börjar utöva sin inverkan och ansluter sig till de villkor, vilka tidigare bestämt denna människas handlingar.* Denna nya omständighet behöver endast vara en tillräckligt stark faktor och verka i en nödvändig riktning, såsom en rent fysisk kraft. Kan den samhällsklass, till vilken denna människa hör, utgöra en dylik faktor? Den mänskliga erfarenheten bejakar denna fråga. Om viljans frihet hos människorna är ett fantom – ett fantom med utsugarhärkomst (som delvis befrämjats av den småborgerligt-individualistiska hushållningen) – så är t. ex. de ångerfulla strejkbrytarnas brev till ”Pravda” åren 1912-1913, vilka inflöt i hundratal, alls inga fantom. Likaså utgör de otaliga fall inget f atom, när klassens samhälleliga mening bestämmer klassmedlemmarnas handlingar, när det väntade tadel hindrar klasskamrater att utföra en handling, som är till skada för klassen (skamkänslan), när det väntade bifallet från klassens sida utlöser hjältemodiga handlingar i klassens intresse o. s. v., o. s. v. På så sätt kan en människas handling – ifall klassens bifall eller tadel uteslutes – vara ett annat än om denna faktor gör sig gällande. Och allt detta försiggår på orsakslagens grund. När hjärnans psykologi utvecklats längre än vad nu är fallet, kommer vi att kunna rent fysiologiskt beskriva människans sociala reflexer och det, som vi nu kallar den allmänna opinionens moraliska tryck på den enskilda individen.

Men om klassens samhälleliga mening och klassnormerna, som kort och myndigt formulerar denna samhälleliga menings krav, i och för sig utgör en real kraft, så måste ännu fastställas, inom vilka gränser denna kraft utövar sin verksamhet. Det skeptiska, humoristiska för hållandet till moralen såsom ett system av normer, som är föreskrivna och vilka ingen följer som rättesnöre, uppkommer vanligen därav att man märkt den gamla moralens nedvittring, att

den gamla moralen icke mer motsvarar klassintressena och behålles blott av vana, som ett gammalt plagg. Men samtidigt har vanligen också nya klassnormer redan bildats, vilka har en helt aktuell betydelse. Dess normer tjänar klassintresset, knyter enskilda medlemmar av klassen till varandra, alldeles som ett snöre binder ihop ett risknippe, och tvingar den enskilde medlemmen av klassen att inordna sina handlingar under det helas intresse. Där klassnormerna överensstämmer med klassintressena och står i de senares tjänst, där vakar hela klassen med tusende ögon över deras efterlevnad och understöder deras moral som en symbol för klassenheten. Hela klassen rustar sig till kamp mot dem som stör klassnormerna, med dessa normer försvarar den sina nuvarande och framtida intressen. Och om en medlems personliga intressen råkar i konflikt med hans klassnormer så trycker dessa normer på den enskilde medlemmen som en fysisk kraft och visar sig starkare än de personliga intressena. Detta sker endast emedan hela klassen är fysiskt och socialt starkare än den enskilda människan ur denna klass.

Men när en enskild människa eller en enskild grupp av en klass lösrycker sig från klassnormernas fjättrar, när dessa icke är i stånd att hålla människorna vid det gamla, allmänt brukliga handlingssättet, då är dessa protestanter antingen första pionjärer eller försvarare för nya, annorlunda förstådda, men redan mogna klassintressen, eller helt enkelt har de lösryckt sig från sin klass och övergår på en annan klass' sida. Det senare sker mestadels, när den gamla klassens förfall pågår, när desertörerna från denna klass ansluter sig till en ny klass, som uppträder på historiens arena med framtiden för sig. Vi må erinra oss vissa adelsskikts övergång till bourgeoisin vid tidpunkten för den borgerliga revolutionens utbrott. Likaså bourgeoisins och den borgerliga intelligensens desertörer, vilka ställer sig på proletarietets ståndpunkt. I dessa fall försiggår ingen emancipation av enskilda personer eller sociala grupper från klassnormer i allmänhet, ty klasssamhälle och klasskamp fortbestår, utan dessa personer och grupper ledes nu av andra klassnormer.

Proletariatets intressen är icke desamma vid alla tider. Före erövringen av makten har det andra intressen än efter maktens övertagande. Men både före och efter revolutionen för proletariatet en bitter kamp mot sina gamla fiender, en kamp om sin existens, om segern, för uppbyggandet av ett nyss hushållnings- och socialt system. Varje krig har sina regler för kampen. En av de viktigaste villkoren för segern är klassens enighet och goda organisation. Dessa egenskaper stärker dess slagkraft och underordnar varje enskild mänsklig kraft det helas intressen.

Klassnormerna hör också till de betingelser, som av klassen skapar en organiserad armé. Proletariatet behöver dem. De existerar redan, när proletariatet är en exploaterad klass. De växlar sitt innehåll, men de fortbestår, när proletariatet första gången segrar, d. v. s. när det griper makten i sina händer. Och de kommer att fortbestå så länge arbetarklassen består som klass, så länge samhällets uppställning i klasser icke är likviderad och klassnormerna förvandlat sig till allmänna sociala normer (för att ännu senare bli sociala instinkter).

Vilket innehåll har då dessa proletära klassnormer före och efter den proletära revolutionen?

IX. Proletariatets klassnormer före revolutionen.

Arbetarklassen börjar sin kamp mot utsugarna för att förbättra sitt läge: för att minska mervärdet och i överensstämmelse därmed för att höja arbetslönen, förkorta arbetsdagen, skaffa arbetarskydd i produktionen, rätt att organisera sig i fackföreningar o. s. v. När proletariatet vid denna tidpunkt råkar i konflikt med en borgerlig stat, så stannar dess klasskamp inom ramarna för dessa elementära mål, den är underordnad dessa snäva mål.

Det viktigaste vapnet för proletariatet i denna period är strejken. Därför uppbygges proletariatets klassnormer främst omkring strejken, de dikteras av en framgångsrik strejkkamp som mål. Den enskilda arbetaren är maktlös gentemot sin herre. Men alla fabriken arbetare tillsammans visar sig vid en bestämd tidpunkt, i synnerhet när produktionen blir billigare, starkare än fabrikanterna. Denna kraft kan de realisera vid en konflikt endast genom solidariskt uppträdande. Den främsta hävstången för de proletära klassnormerna, strejkkampens och överhuvud taget arbetarkampens grundlära – ”en för alla, och alla för en” – uppkommer just i denna period.

Redan denna princip visar den karaktäristiska skillnaden från den borgerliga, moralen i denna tidsperiod. Den borgerliga klassen hade vid denna tid organiserat sig som stat eller hade tvingat absolutismen in under sina intressen. Den förstår att försvara sina klassintressen med statsmaskineriets instrument. Men själva det borgerliga produktionssättets utveckling kräver på detta stadium den största konkurrensfrihet. ”Var och en sig själv närmast” – det är borgarens paroll, när han konkurrerar med sina klassbröder. Denna individuella paroll står i fullständig motsats till den ovanför omnämnda principen för den kollektiva kampen. Därmed förklaras också arbetarnas fruktansvärda hat mot strejkbrytarna, mot fabrikanternas älsklingsbarn, som gör spiontjänst, mot fabriken slavuppsyningsmän, hat mot alla, som bryter den enhetliga proletära fronten och går över till klassfiendernas sida. Arbetarklassens samhälleliga mening fördömer icke blott de ständiga strejkbrytarna, utan också sådana, som inte trotsar hunger och nöd, utan går till arbete mot det allmänt fattade beslutet. I motsats här till finner de beslutsamma och ståndaktiga arbetarna bifall, uppmuntran samt materiellt och moraliskt understöd, när de uppträder som strejkledare, klargör de gemensamma intressena, ”slåss” för varje punkt i de uppställda fordringarna, och därför blir kastade ut på landsvägen, i fängelse o. s. v. Ofta föres strejken – även om alla fordringar uppfyllts – vidare, endast emedan tusentals människor kräver återinträde i fabriken för några ledare, vilka avskedats av företagen. ”En för alla och alla för en.”

På detta stadium i kampen börjar arbetarklassen i den dagliga praktiska verkligheten att gå över gränserna för den småborgerliga moralens gällande lärosatser, den börjar använda lögnens och bedrägeriets instrument för att understödja sina kamrater. När en arbetslös får sig anvisat ett fack, som han icke känner tillräckligt till då han upptas i arbete i en fabrik och skall lämna ett arbete som prov, så förfärdigas provarbetet bakom uppsyningsmännens rygg av kvalificerade arbetarkamrater, varefter det inlämnas såsom hans arbete. Detta bedrägeri synes bland arbetarna, som fullt lagligt och rätt. Så förhåller det sig alltid, när man kan bedraga chefen, när man levererar en utskottsvara i stället för prima, arbete, när man avlämnar sitt nummer före arbetets början för att kunna smita innan skiftväxlingen kommer o. s. v. Denna ståndpunkt ändras delvis vis å vis dylika handlingar, när fackföreningen själv övertar ansvaret för sina medlemmars arbete, och när ett sådant handlingssätt från en enskild arbetares sida riskerar att omintetgöra ett för alla förmånligt fördrag.

Vid denna tidpunkt lägges grundvalen till den proletära inbördes hjälpen. En fabrikant, som genom sin konkurrens ruinerat andra fabrikanter, erhåller i borgerliga kretsar vitsordet: ”Han är duktig”. En arbetare, som kommer uppåt på bekostnad av sina klasskamrater, får i sina egna kretsar höra ordet: ”Skurk”. Inbördes hjälp är inom den konkurrerande bourgeoisin undantag. Bland arbetarna blir den allmän regel. Man hjälper de arbetslösa, de får bistånd när de söker arbete, man sörjer för deras familjer o. s. v. Inbördeshjälpen förlänas organisatoriska former, sammanslutningar av olika art uppkommer, hjälpkassor uppbygges på arbetslönen, så

länge arbetarklassen ännu icke är tillräckligt stark att tvinga staten att vältra en del av dessa utgifter på företagen.

Den proletära kampens regler utvecklar sig nu till ett system för de proletära normerna, vilkas hörnsten lägges redan i denna tid. Proletariatets fackliga och andra ekonomiska organisationer grundas, varvid en del av dessa klassnormer upptas i de proletära organisationernas statuter, de så att säga materialiseras. Men den största delen av normerna upptas icke i statuterna; men likafullt befästas de starkt i klassens medvetande. Redan från barnåar inpräglas de hos den unga generationen, blir arbetarmassans kött och blod.

Vid denna tidpunkt inträder ock i den ekonomiska kampen människornas förhistoriska arv : den sociala instinkten. Detta kapital, dessa fördolda sociala reflexer upphämtas ur djupet, och de ger stöd åt arbetarmassorna i de allra tyngsta momenten av deras liv. Denna, instinkt var ännu fri, när den nuvarande arbetarens förfäder handlade i allmän gemenskap. Den bröt fram som en elementär kraft med ett obekant ursprung, när de brittiska arbetarnas förfäder under Taylor's ledning stormade fram mot de adliga; den styrkte bondemassornas oförvägenhet och sammanhållning, när Pugatjovs upproriska bondekosacker hängde godsägarna, den vaknade under kriget vid massaktionernas ögonblick; men den låg som undangömt krut alldeles intill den glödande gnistan vid tidpunkten för den individuella hushållningen. Och nu, när miljoner människor förenas i väldiga massor i fabriker, där dessa massors tryck, deras skydd och deras angrepp blir allt oundvikligare och där rörelserna allt oftare upprepas, där väckes detta det mänskligaste från vår förgångna tid åter till liv – och vaknar till att själva väcka gärning.

De strejkande samlar sig till rådpläging. Man måste förhandla om villkoren för kapitulation. Man saknar kraft att längre hålla stånd. Varje arbetare har enskilt för sig kommit till den slutsats, att det icke mera ges någon möjlighet att hålla ut – man måste kapitulera. Man kommer samman, stämningen stiger, det blir livligare, man känner sin kraft, någon ropar: ”Hällre än ge vika”. Och alla gripes liksom av en ny våg av kraft, ny vilja till kamp och ny beslutsamhet. ”Ingen kapitulation” ryter massan, och alla går hem i det fasta beslutet att hålla ut. Den nya kampen börjar ...

När arbetarrörelsen växer ut över gränserna för den ekonomiska kampen, när nya, större mål allt oftare och oundvikligare visar sig vid horisonten, när icke blott kampen om en usel del av mervärdet står på dagordningen, utan när det gäller förintelse av hela utsugarsystemet, när det gäller kampen om makten, om socialismen, då utvidgas proletariatets klassnormer och blir rikare på innehåll. Klassens mål klarlägges i arbetarpartiets program, delvis ock i metoderna för organisation och kamp. Mycket kommer emellertid icke in i programmet. Ju längre tiden lider, desto mera inställer sig hela klassen på detta arbetarklassens viktigaste mål. Det är sant: aktiv och medveten är endast minoriteten. Den lösgör sig ofta från massan, som ännu inte kan följa sitt avantgarde. Men det oaktat blir själva sakförhållandet dock oförändrat. De normer, som garanterar de största framgångar i kampen om makten över det hela, de är proletariatets viktigaste normer, även om hela klassen ännu icke blivit fullt på det klara med sina klassuppgifter och ännu icke höjt sig till hjältemod i kampen för deras förverkligande. Allt detta kommer i sinom tid.

Ända till denna tid företrädes klassen av sitt avantgarde, av sin progressiva minoritet. Under den period när arbetarklassen kämpar om makten värdesättes enskilda medlemmars eller hela klassens handlingssätt från ståndpunkten av klassens normer såsom underordnat denna tids viktigaste mål. Arbetaren handlar väl, när han ståndaktigt försvarar sina strejkkrav, men bättre är det, om han icke inskränker sig till kampen från fall till fall, utan ock inskriver sig som

medlem av fackföreningen. Ännu nyttigare är det för klassen, när arbetaren icke blott är medlem av fackföreningen och regelbundet betalar sin avgift, utan också arbetar aktivt inom föreningen, värvar nya medlemmar för organisationen c. s. v. Och ännu större nytta bereder han sin klass, när han är icke blott en aktiv medlem av sin fackförening, utan ock medlem av partiet – av det kommunistiska partiet. Hans förtjänster inför klassen är ännu större, om han icke tvekar att i klassens intresse ta' på sig fängelsestraff och deportering, och ännu större, om han för den allmänna sakens skull "offrar" sitt liv i kamp på barrikaden eller i medborgarkriget.

Men enskilda hjältemodiga personligheter från arbetarklassens mitt och t. o. m. hela skikt av progressiva arbetare kan icke segra för hela klassen. Därför är arbetarnas och deras klassnormers högsta krav, att hela klassen hängivet arbetar på att förverkliga sitt mål, underordnar hela sin verksamhet kampens intressen tills fullständig seger vunnits. Detta förverkligas när klassviljan spännes till det högsta, under den proletära revolutionen.

På så sätt utformas proletariats klassnormer i denna epok. Dess intressen kräver, att den enskilda medlemmen av klassen betraktar sig som ett verktyg i hela arbetarklassens kamp. Dessa, intressen kräver, om det är nödvändigt, att hela grupper av de främsta männen går under, på det att proletariatet må oförskräckt kunna kasta hela klassens väldiga massa i storm mot de kapitalistiska löggravarna.

Den småborgerliga moralens berömda teoretiker : Immanuel Kant, uppställde på sin tid den moraliska fordran: "Betrakta aldrig en annan människa, som medel för ett mål, utan som ett mål för sig". De sentimentala småborgarna i alla länder gjuter många rörelsens tårar över denna och andra principer i den kantska moralen och värdesätter den som grundläggande krav för den "mänskliga moralen". Det fanns narrar, som kallade sig marxister och ville förena Marx och Kant i denna punkt De förenade den vetenskapliga kommunismens teori och praktik med detta småborgarnas budord som höjde den individualistiskt stämde kälkborgarens krav: "Rör mig icke !" till moralisk dogm. Man kan lätt föreställa sig, hur långt proletariatet nu skulle ha kommit i sin kamp, om det hade låtit leda sig av detta krav – och icke av alldeles motsatta.

Proletariatet är grymt och oförsonligt i sin kamp om makten. Det skonar icke blott ej sina fiender, utan om kampen så kräver, skonar det icke ens de bästa representanterna för sin klass. Den proletära kampens högsta vishet består icke däri, att var och en bara tänker på det "inre" av sin egen personlighet och deklamerar om rättigheter, utan däri, att var och en bereder sig att slunga hela sin energi och sin entusiasm i den allmänna strömmen, för att gemensamt med sin klass tränga fram mot målet, även om han blir liggande på vägen, som lik.

I norra Sibirien förekommer det att väldiga hjordar av renar måste gå över någon stor flod. Det är nödvändigt att rädda hela hjorden undan hungerdöd. Men floden är djup, och hjordens sociala instinkt bygger en bro för dem som kommer senare i tåget.

Först då realiserar proletariatet alla sina krafter, när varje enskild medlem av klassen är beredd att i nödfall offra sig för att den bro må kunna byggas varöver proletariatet i sin helhet skrider in i framtidens samhälle.

X. Proletariatets klassnormer efter revolutionen.

Proletariatet är vid makten. Det har uppnått målet för vilket det kämpat och varpå klassnormerna, mognande just under denna kamp, varit inriktade. Läget har förändrat sig

åtskilligt. I den mån som den rent politiska kampen ännu icke slutförts, förblir alla normer och vanor, vilka fordras för att sammanhålla klassen och betrygga segern, fortfarande i kraft. Men en del av dessa normer ingår redan i sovjetstatens lagstiftning och har förvandlats till sovjetträtt. Samtidigt blev även de före sovjetmakten skapade kamporganisationerna, fackföreningarna och partiet, delvis stödjelpelare för den statliga byggnaden. Men i det nyuppkomna läget får normerna, nytt innehåll. Vad för ett innehåll?

Låt oss börja med *arbetsdisciplinen*. I den borgerliga staten är arbetaren icke intresserad av att höja produktionen och icke heller av att producera mera för samma lön. Ju mera han arbetar, desto mer erhåller hans chef och desto mera kommer denne att ge ut för lyx, ge till den borgerliga staten och dess parasiter, och desto mera kommer att tillintetgöras vid industrikriserna, då det råder för stor tillgång och slutligen vid de periodiskt återkommande imperialistiska krigen. Varifrån skulle han få arbetsentusiasm, varför skulle det arbetande proletariatet skaffa sig arbetsnormer i den kapitalistiska staten? Till och med i de sällsynta fall, när arbetsentusiasmen vaknar hos det arbetande proletariatet, kommer dessa förebud till framtidens fria arbete av alla, för alla att visa den praktiska gagnlösheten av denna strävan, och visa det klarare än annars i förhållande till den blodssugande kapitalisten, i vars fickor allt det oegennyttiga arbetets frukter hamnar.

Under sådana sakförhållanden utarbetar arbetaren ingen arbetsdisciplin åt sig själv, utan han måste skydda sig mot den arbetsdisciplin, som påtvingas honom utifrån. Denna understödes av kapitalisterna, genom att arbetarna underordnas olika uppsyningsmäns uppsikt, genom lönesystemet, genom andel i företagets vinst, genom avskedande vid oaktsamhet i arbetet o. s. v. Men det kapitalistiska samhället ger sig icke tillfreds; det försöker vinna arbetarnas själ för att där skapa en inre uppsyningsman i form av borgerliga moralprinciper, inympa företagarsynpunkter på produktionsprocessen och på en arbetares plikter. Utomlands har kapitalisterna utfört ett glänsande arbete i detta avseende. Man behöver endast tänka på psykologin hos en vanlig genomsnitts brittisk trade-unionist (fackföreningsman) eller hos en medlem av den amerikanska Gompersfederationen. I detta avseende blir arbetarens medvetande i det kapitalistiska samhället ett evigt slagfält mellan de normer och föreställningar, som påtvingats proletariatet av de borgerliga utsugarna, och de normer, som hans klassintresse dikterar utan hänsyn därtill, hur de inverkar på produktionen.

Men när proletariatet kommer till makten, när det med en känsla av gränslös lättnad lösrycker sig från de kapitalistiska normerna och från det kapitalistiska arvet i detta fall, måste det ofördröjligen skrida till utarbetning av sina egna klassnormer, vilka reglerar den ekonomiska processen på arbetsplatserna och i de olika facken. Arbetarnas förhållande är nu i grund ett annat. Genom strejken ville de vinna en större andel av sitt arbetes produkter. Nu kan de vinna mera, när de producerar mera. Förhållandet till strejken är nu ett absolut annat. Strejken i arbetarstatens företag är icke på sin plats. De normer, som bildats i anslutning till strejken, den energi, som använts på utformning av kampens metoder, blir i grund omändrade. Där man tidigare använde strejk för att förbättra arbetarnas ställning, måste nu den nya frivilliga, av klassmedvetande genomträngda kamratliga arbetsdisciplinen användas. Denna disciplin förefinns redan hos oss i Sovjet-Unionen, den utvecklas och befastes. Men den bör genomtränga icke blott alla arbetare, utan ock de anställda, specialisterna m. fl. Dessa skikt måste foga sig efter arbetarklassens produktionsnormer. Arbetarnas förhållande till fabriken ändras. Nu tillhör den dem. Likaså beträffande noggrannhet och punktlighet, skolkning från arbete o. s. v. Redan nu märker man en skillnad mellan arbetarnas i Sovjet-Unionen förhållande till sin fabrik och sina arbetsresultat och det förhållande, som existerar utomlands i kapitalistiska fabriker.

Men omvandlingen av de normer, som gällde för arbetarna-slavarna, till normer för arbetarna-ägarna försiggår icke i ett nu, utan fordrar en viss tid. En lång tid efter den segerrika, proletära revolutionen kvarlever gamla vanor och föreställningar med nästan hela sin kraft. Här ett bra exempel. En ledare för ett snickeriföretag i Moskva ersatte vid bearbetningen av ett parti nytt råmaterial, som fordrade högre kvalifikation, en arbetare med en annan högre kvalificerad. På grund härav vart denna av andra arbetare kallad – strejkbrytare. Jag skall icke här berätta, hur denna från principiell ståndpunkt ytterst intressanta sak förlöpte, men av det sagda er man, hur stark de gamla proletära normernas, föreställningarnas och uttryckssättens automatik är, och i vilken skarp motsättning de träder till hela vår statsindustris struktur.

En arbetare, som strejkar i arbetarstaten är från de proletära intressenas synvinkel sett en utböling, som skadar produktionen. Den strejkande arbetaren förvandlas inom gränserna för den proletära makten till en "arbetsbrytare". Och en sådan är den andra arbetaren i vårt exempel icke.

I omedelbart samband med denna fråga uppkommer den mera allmänna' om uppkomsten av *en ny människotyp* för det nya samhället. Sovjet-Unionen står mycket nära denna fråga. Erfarenheterna från krigskommunismens tid och från Neps (den nya ekonomiska politikens) tid visar inför vilka jätteproblem vi i detta fall står. För arbetaren och för de anställda i det kapitalistiska samhället står som anledning till arbete – utom det allmänna ekonomiska tvånget ("Om du icke går till arbete, så svälter du ihjäl!") --- som vi redan påvisat, avlöningssystemet. Arbetaren i en fabrik är vanligen av småborgerlig härkomst. Om han själv ock i de flesta fall är son eller sonson till en arbetare, så är dock hans farfar eller farfarsfar nästan alltid en ruinerad bonde eller hantverkare. Kapitalisten understöder hos honom de rent individualistiska bevekelsegrunderna för arbete ("ju mera du arbetar, desto mer förtjänar du"), och för så vitt icke tekniska svårigheter träder emellan, tvingar han arbetaren till ackordsarbete, för att på så sätt utöva tryck på honom. Så kommer arbetarklassen in i revolutionen och börjar bygga upp den nya ekonomin – men redan har kapitalismen hunnit att djupt fördärva den. Egentligen har kapitalismen själv icke skapat de individualistiska bevekelsegrunderna för arbete, utan endast utnyttjat det småborgerliga arvet i arbetarnas psyke. Dessa bevekelsegrunder står ock i överensstämmelse med den kapitalistiska periodens psykologi och levnadssätt överhuvudtaget.

Nedtyngda av detta, arv måste vi under krigskommunismens period bringa det ekonomiska livet i gång. Skulden till många av våra misslyckade försök sköts då på kriget och de ekonomiska orsakerna, men en av huvudorsakerna låg jämväl däri, att gamla människor tog itu med den nya ekonomin på de nya principernas bas. Språnget som togs var enormt och det var icke möjligt att inom två eller tre år anpassa den gamla arbetarens psyke till de nya förhållandena.

När proletariatet börjar uppbygga sin statliga ekonomi, så behöver det icke arbetare av den gamla, typen – utan den statliga ekonomins arbetare, en den statliga ekonomins anställda och ingenjör. Vem minns icke den tiden, när man av arbetare och anställda krävde fullkomligt nya, kollektivistiska bevekelsegrunder för arbete, när de kunde bjuda, endast slikt, som återstod efter den gamla regimen, spillror av de förstörda gamla, förhållandena. Kom ihåg, hur otrevligt smutsigt ett fördelningsställe vid Folkförsörjningskommisariatet var, hur grovt de anställda uppträdde mot allmänheten, hur de plundrade statsförråden! Varför? De gamla bevekelsegrunderna för arbete hade förbi at sin betydelse, de visade sig överflödiga och skadliga – nya hade ännu icke utformat sig. Man hade jagat bort den gamla chefen, den nya –

den riktiga – hade ännu icke infunnit sig. Medvetandet om det gemensamma intresset var svagt, det kunde inte besegra de gamla vanorna och ersätta dem med nya. De individualistiska bevekelsegrunderna för fördelningen och för arbetet ("nitsjevo !" – det ger jag fan) fortlevde Produktionens och fördelningens nya krav stod i gapande motsats till det gamla psyket och de gamla vallorna. Ungefär som en automobil skulle föras icke av en chaufför, utan dras av ett par oxar.

Men hur har icke allt förändrats med den nya ekonomiska politiken! Hur hövlig är icke den anställde i en Nepman-affär eller i en kooperativ i Moskva, samma biträde, vars grovhet och brist på intresse tidigare var upprörande i Folkförsörjningskommisariatet. Hur känslolös, lat och högmodig var han icke tidigare, men hur förekommande är han icke nu! Hur snabbt har icke den "kommunistiska" smutsen och dammet lämnat plats för "borgerlig" renlighet och ordentlighet! Vad är det egentligen som försiggått?

Krigskommunismen kunde icke stödja sig på de nya bevekelsegrunderna för arbetet, då dessa ännu ej slagit rot i arbetarmassan, medan de gamla stod i vägen och fördärvade hela saken. I motsats härtill trädde Nep genast i förbindelse med de gamla bevekelsegrunderna och tog dem i sin tjänst. Därför gick maskinen åter runt – helt flott – med det gamla människomaterialet.

Alltså är det ett borgerligt maskineri? Javisst, men i många avseenden ett gammalt, i andra åter ett nytt maskineri. Under Nep kan den statliga hushållningen i viss mån stödja sig på de gamla bevekelsegrunderna för arbete, emedan den i åtskilliga avseenden arbetar med kapitalistiska metoder. Men redan nu – och i ännu högre grad inom närmaste framtid – kommer den statliga ekonomin icke att kunna utveckla alla sina möjligheter, vilka ligger i socialismens förenade hushållning, och den kommer icke att vara i stånd att förkväva de kapitalistiska broddarna, om den icke skapar en kader av nya människor, som förstår att leda den statliga ekonomin och arbeta i densamma. Redan nu hindras vi att komma framåt inom vissa grenar, t. ex. i den statliga handeln (där alla ekonomiska fördelar vore på vår sida), främst emedan vi i dag lider brist på arbetare, som är fria från kapitalistisk korruption och samtidigt förstår sitt arbete. De individualistiska bevekelsegrunderna, dessa den nu gångna, tidens förstockade, beklagliga bevekelsegrunder – bakom vilka man känner kälkborgaren med av skräck uppspärade ögon, darrande för sin egendom – detta lockbete för de försocialistiska människorna, som av Hegels "list och förnuft" med en bakelse under näsan lockades till arbete, alldeles som man lockar en ko ur ladugården, – dessa individualistiska bevekelsegrunder måste ge plats för medvetandet om det allmänna intresset och för arbetarens förmåga att i sig uppsuga detta medvetande om en elementär, kollektivistisk bevekelsegrund för arbete på nya grundvalar.

Naturligtvis lyckades detta icke med en gång. De individualistiska bevekelsegrunderna kommer endast långsamt att försvinna. För en tid kommer det att finnas kombinerade individualistiskt-kollektiva bevekelsegrunder. Arbetaren kommer att för sin individuella merprestation erhålla mera, och hela fabriken får för sin kollektiva merprestation ett tillskott från premiefonden. Senare undantränger premiefonderna eller en ny löneform allt mera och mera de gamla formerna. Samtidigt försiggår ock arbetarklassens uppfostran till kollektivistiska bevekelsegrunder för arbetet. Hela denna process kommer att förlöpa snabbare, ju snabbare vår arbetarungdom tack vare det nya uppfostringssystemet och i mån som den blir medveten om sin historiska roll – tillägnar sig den nya produktionsmoralen. Ungdomen får inte förglömma att på den vilar de största förhoppningar. Den vuxna generationen är alltför fördärvad av kapitalismen och allt för van vid det gamla. Jag tror till exempel att till och med medlemmarna av det kommunistiska partiet, hur stor roll de än

spelade, när man bröt sig genom de kapitalistiska murarna, och hur stor roll de ock må komma att spela under de närmaste tre eller fyra decennierna, redan är djupt fördärvad av kapitalismen och utgör ett alldeles obrukbart material för ett rent kommunistiskt bygge. (Det är deras lycka att de icke upplever kommunismen och därför kan dö som revolutionärer och hjältar.)

Men hur djupt vi än i psykologiskt avseende må ha våra rötter i det förgångna, de nya ekonomiska villkoren utövar sin verkan. Arbetarens efterblivna psyke, som långsamt haltar fram efter ekonomin och tekniken och gör intrång på deras utveckling, börjar så småningom att underordna sig den statliga industrins struktur. Allt bredare skikt av arbetare intresserar sig för, hur deras företag arbetar, om det fyller det program, som uppställts o. s. v. De börjar känna sig som ägare, och det leder till starka förändringar i arbetarklassens samhälleliga uppfattning, i den mån som det gäller sådana företeelser som plundring av företagets egendom, skolkning från arbete, att överlista administrationen för att erhålla mera och slutligen i värdesättning av fabriksdirektörerna (vilken direktör är den bästa). Tidigare protesterade arbetarnas samhälleliga uppfattning icke mot plundring, i synnerhet under dåliga villkor, alla understödde varandra vid brott mot arbetsdisciplinen. Som bästa direktör gällde den, som inför allt detta såg genom fingrarna och var efterlåtten. Nu har allt ändrats i grund. Genomsnittsarbetarens sociala uppfattning fördömer redan alla brott mot arbetsdisciplinen, ett likgiltigt och brottsligt handhavande av egendom o. s. v., emedan dylikt skadar företaget. Nu gäller den som den bästa direktör, vilken leder företaget på bästa sätt, mest skonar fabriken. Denna ändring i den offentliga uppfattningen, med vilken omvälvningen i normerna för förhållandet är förbunden, har en kolossal betydelse. Uppbyggandet av socialismen börjar, i fråga om människor, deras vanor, instinkter och klassnormer med omvälvning i den genomsnittliga massarbetarens psykologi. Först nu erhåller arbetarstatens industri den arbetare, den behöver, utan vilken den icke är någon socialistisk industri. Efter revolutionen i Väster kommer denna process : det mänskliga materialets underordnande under de historiskt högre hushållssystemet, att försiggå snabbare och naturligare än i vårt bondeland, där procenttalet för det rena proletariet i jämförelse med de arbetare, som härstammar från landsbygden, icke är stort.

Uppkomsten av den nya människan för det nya ekonomisystemet i Ryssland betyder samtidigt en pånyttfödelse av den ryska människans nationella karaktär, åtminstone proletarietets. Detta gäller icke blott för alla arbetsmetoder, utan också för alla levnadsvanor. Den nuvarande typen för den ryska arbetaren är väsentligen en produkt av livegenskapen, i någon mån förbättrad genom kapitalismen. Vår jämmerliga ryska kapitalism kunde icke i så hög grad förändra karaktären hos vår arbetare (som kort förut var livegen), att han skulle motsvara de fordringar, som storindustrin och dess högt utvecklade teknik ställde. Denna omvandlingsprocess avbröts av kriget och revolutionen. Karaktärens omvandling måste först försiggå under maskinens tuktan. I detta avseende kommer sovjetperioden att automatiskt fortsätta kapitalismens arbete. Men en ny faktor träder här in. Tidigare försiggick denna omvandling under tillsyn av en uppsyningsman eller chef, nu saknas ett sådant tryck. I stället för detta träder nu trycket från hela arbetarmassans progressiva avantgarde. Detta avantgarde uppställer som sin uppgift, att dra massan till sig, att själv lära om på basen av omlärandets sociala nödvändighet, vilken det lärt sig av erfarenheten. Denna nya uppfostran äger rum icke blott som en omärklig molekylär process. Tvärtom, man förklarar öppet krig mot den "gamla människan". Ännu någon tid, och arbetarklassens offentliga uppfattning kommer att som resultat av detta stora steg framåt vidtaga stränga åtgärder, ända till bojkott, mot dem, som vågar – låt oss säga i den proletära diktaturens 15:e eller 20:e år – att under arbetet eller i det sociala livet pråla med den ryska karaktärens fel: lättja, bristande punktlighet, dagdriveri, likgiltighet för framtiden, likgiltighet

för att uppfylla åtagna förpliktelser, lögn mot klasskamrater o. s. v. Alla dessa egenskaper kan man icke bringa i harmoni med elektrifieringens och industrins tekniska fortskridande överhuvud. Ej heller med den nya arbetarens sociala levnadssätt på basen av den högre ekonomin och tekniken.

Här måste sägas några ord om *bedrägeri* och *lögn*. Lögnen och bedrägeriet är ofta viktiga vapen i den exploaterade klassens kamp mot sina fiender. De revolutionära organisationernas hela underjordiska arbete, t. ex. är beroende av att man kan överlista omgivningen och statsmakten. För den arbetarstat, som på alla sidor omges av fientliga kapitalistiska stater, är lögnen i utrikespolitiken ofta nödvändig och nyttig o. s. v. Därför förhåller sig arbetarklassen och dess parti till lögnen och till det öppna erkännandet av rätten av ljuga helt annorlunda än vissa *mrs Snowdeat* och andra gudfruktiga kälkborgare, som systematiskt blir bedragna och utskrattade som narrar av kapitalets representanter. Detta herrskap och den med dem analoga tämligen talrika rasen: småborgerliga "socialister", är alltid för "sanningen" och för "ärlighet". De glömmen bara en sak, att man kan bedra arbetarklassen, även om man själv är ärlig. Att förbli ärlig med de borgerliga och med politikens spetsbovar, att hålla på högsta grad av ärlighet och att samtidigt göra sig skyldig till socialt bedrägeri – d. v. s. att blottställa den klass, man representerar, för fiendens slag, det är höjdpunkten i dessa herrars sociala visdom, det är priset för deras ärlighet och avsky mot lögnen. På detta sätt slingrar de sig undan den *historiska sanningen om lögnen* och föredrar framför den *lögnen om sanningen*, som så behagligt söver deras kälkborgarsjäl till ro. I denna fråga står vid på annan grund.

Men lögnen blir en den skadligaste vana i det samhälleliga livet och i det samhälleliga arbetet, om den användes i annat än klasskampens intresse. Den inför söndring i arbetarklassen. Framtiden tillhör naturligtvis sanningen, i den mån som framtiden tillhör ett klasslöst samhälle. Lögnen är en produkt av den ena människans förtryck över den andra – en produkt av klass och gruppkampen. Den försvinner först när samhällets indelning i klasser upphört. Men redan innan detta inträffat, måste lögnen i arbetarnas förhållanden inbördes undvikas, och särskilt gäller detta förhållandet mellan kommunister.

Det är otillbörligt att i gruppintressen begagna lögnen inom partiet, så som vi begagnar den i kamp mot våra fiender. Detta fräter sönder partiet inifrån och försvagar dess kampduglighet. Skadan är så uppenbar, att vi icke behöver utbreda oss därutöver. En inifrån väl organiserad statlig ekonomi kan man icke bygga upp, om icke denna skadliga sand, som hindrar maskinens fria gång, avlägsnas från hela mekanismen och dess kugghjul rensas. Och då hela arbetarklassens omlärande måste börja med dess avantgarde, d. v. s. med det kommunistiska partiet, så måste kriget mot lögnen och bedrägeriet i arbetarnas förhållande sinsemellan börja med likvidering av kvarlevorna av detta gamla fel inom kommunistiska partiet självt. Det är någonting helt annat, när man kastar sand i ögonen på sin klassfiende, än om man försöker lura en stridsbroder och kamrat.

Icke desto mindre är lögnen i sina skadliga yttringar djupt inrotad i vår karaktär. I vår litteratur slogs det redan ofta fast, att ryssen ljuger för mycket, ljuger utan nytta för sig själv och till stor skada för andra. För den livegna ryska bonden var lögnen ett skyddsvapen mot godsherren och mot tsarpolisen. Godsägarens, tsarens och borgarnas makt är begraven, men vanan att ljuga, som förvärvats under hela den gångna tiden, den lever kvar. Härvidlag måste man "tvätta, skrubba och putsa" mycket länge, som *Lenin* en gång i annat samband yttrade.

Ett litet exempel ur livet. Ni går gatan framåt och frågar en mötande om vägen. Denne känner själv icke vägen, låtsar i alla fall veta och visar i orätt riktning, utan att medvetet ha velat

tillfoga er skada. Så förhåller det sig på många områden. På detta sätt ger man "upplysningar" inom vår statsapparat, uppgöres tabeller o. s. v. Ett dylikt "skakande ur ärmarna", slikt bedrägeri – t. o. m. utan egennyttiga avsikter, förekommer. Det sammanhänger med bristande ansvarskänsla inför våra ord, löften, meddelanden o. s. v. och tillfogar hela vår sak skada. Det låter kanske oerhört, men är i alla fall faktum, att om i Ryssland skulle grundas en förening, vars medlemmar skulle ställa sig till uppgift att alltid tala sanning, ärligt uppfylla åtagna förpliktelser och utbreda dessa principer bland de breda massorna, så skulle ett sådant sällskap finna en överrik jordmån för sitt arbete och synnerligen aktivt bidra till att uppfostra den nya sovjetmänniskan, varpå det nu råder en stor efterfrågan för det nya ekonomiska systemet.

Den redan nu påbörjade omvandlingen av vår arbetartyp kommer med stora framsteg i denna riktning, att leda till en pånyttfödelse underifrån av hela vår statsapparat. Allt det asiatiska och tsaristiska i vår statsapparat, och framför allt det mest avskryvda, som förnedrar hela vår republik, korruptionen, kan likvideras endast genom arbetarklassens samhälleliga opinion som ett tryck på massan av anställda och genom en bred rörelse, framsprungen ur de anställdas egen mitt. Den administrativa kampen mot dessa och andra kräftsår kommer aldrig att leda till fullkomligt resultat, om icke den uppkommande och redan delvis befästa proletära allmänna meningen angriper dessa företeelser från alla håll och vräker dem ut ur arbetarstaten. Denna samhälleliga opinion kommer att utsträcka sina förhållningsnormer över allt i sovjetstaten. Samvetsgrannhet och noggrannhet i arbetet, uppriktighet arbetarna emellan och i arbetarnas förhållande till staten är oundgängliga för produktionen. Här är en den radikalaste förändring nödvändig. Man kunde direkt i guldvaluta och i flera miljoner rubel uträkna förlusterna, vilka statsekonomi lider på alla områden, till följd av den nya människans långsamma uppväxt och utbildning.

(Kamrat *Trotsky* har i sina tal och artiklar fullkomligt klart och övertygande visat, hur genom bristande noggrannhet i små detaljer och genom likgiltighet gentemot obetydliga småting hela slag gått förlorade. Man borde uträkna, hur mycket vår republik årligen förlorar på grund av slentrian, och huruvida denna summa icke skulle vara tillräcklig att täcka deficit i vår budget och att stabilisera rubeln.)

Härvidlag måste vår ungdom säga första ordet. Den är icke fördärvad av kapitalet, och den har fått sina första sociala läror vid dånet av tsartronens fall, och under den brinnande kampelden från vårt röda artilleri, och den kommer att med samma energi och entusiasm, varmed den stormade de vitas löpgravar, att skynda vår industri och vårt statskepp till hjälp, för att övervinna det gamla Romanovarvet. När de unga ömsesidigt bistår varandra och förenar sig i arbete på basen av socialistiska arbetsprinciper och socialistiska bevekelsegrunder, så kommer de inom kort att slutföra bygget av vår ekonomi. Ungdomen får icke glömma, att många från den gamla generationen redan är förlorade; det är för sent att låta dem lära om. De kom mer att ta med sig i graven de kostsammaste kvarlevor av den kapitalistiska strukturen, från vilken de icke kan befria sig.

En arbetares samhälleliga förbindelser inskränker sig icke blott till de han har med sin stat, sin industri, och sina kolleger i arbetsprocessen samt i det samhälleliga arbetet. Inom sovjetstatens gränser stöter han redan på andra klasser, framför allt på den honom närmast stå ende klassen – *bönderna*. Å andra sidan stöter han på sådana sociala frågor som *familjen*, *könsfrågan*, uppgifterna för *rasens bevarande* o. s. v. Hur är det med den proletära klassens normer på samtliga dessa områden?

Vad de övriga klasserna beträffar, så är vi snart färdiga med t. ex. *Nepmannen*. Han kan vara lugn: proletarietets klassnormer utsträcker sig icke till honom. V måste tvinga honom att lyda den proletära staten, genom yttre tvång obönhörligt omintetgöra hans mot spänstighet och inte hysa minsta hopp om att han med glädje kommer att arbeta för arbetarstaten. Från sin d. v. s. från de borgerliga normernas ståndpunkt, ut gående från sin moral har han rätt, när han bestjäl sovjetstaten och skapar betingelser för den kapitalistiska restaureringen. Att tro, att han kommer att anpassa sig till sovjetstaten, det betyder att invagga sig skadliga föreställningar och ge honom möjlighet att stjäla mera och att bedra oss ännu mera. Han är e fiende. Hans ändalykt kommer att bli en fiendes slut.

Helt annat är det med den hundra miljoner starka massan av *bönder*. Arbetaren måste leva sida vid sida med denna klass under många år. Utan bondehushållningens Kooperation är jordbrukets socialisering i stor skala omöjlig. I och med industrins utveckling blir bondeungdomen en outtömlig reserv för själva proletariet som klass. A. andra sidan är det nödvändigt, just på grund av den förestående långvariga sammanlevnaden av dessa båda klasser, att förena bondehushållningen med den statliga ekonomin ; och även på den sociala psykologins område måste en viss överensstämmelse förefinnas. Det är av stor betydelse för arbetarklassen, att också bönderna tar livlig del i arbetet på att förbättra statsapparaten och att de betraktar den som sin egen. På grund härav men även av andra orsaker får bondeklassens ombildning med bistånd av proletariet som den mest utvecklade klassen en utomordentlig betydelse. Allt talangfullt, finkänsligt, socialt progressivt och livsdugligt i bondemassan måste ryckas undan småindustrins och det småborgerliga psykets inflytande. Det ligger i arbetarklassens intresse att dess allmänna uppfattning utövar ett uppfostrande tryck – småningom och efterhand – på bondeklassen. Och även om det är hopplöst att försöka genomföra de proletära normerna för bondeklassen, på områden, där böndernas klassintressen uppenbart är i motsättning, så förblir denna sak *dock icke hopplös för alltid eller för så lång tid som denna klass existerar*. Tvärtom: ur andra klassers historia vet vi, att den härskande klassen leder icke blott de efterblivna klasserna under sitt ideella inflytande, under sin kulturs och morals påverkan, utan ock hela grupper från den mest framskridna klassen, som ännu icke vaknat och lärt känna sin plats i historien. Må vi blott erinra oss, hur den andliga klassen under sin glansperiod höll de andra samhällliga skikten i band, hur aristokratens liv och kultur framstod för dessa som någonting fullkomligt, och hur till och med pöbeln strävade att komma in i förrummet till denna kultur, pöbeln, som dock företrädde ett mycket högt produktionssätt. Må vi vidare erinra oss, hur aristokratens mest framskridna element övergick till de borgerliga fritänkarna.

I vårt bondeland med proletarietets diktatur kommer allt detta att också gå av stapeln, men naturligtvis i andra former, under gigantiska dimensioner, ty här gäller det flera miljoner människor. Ju mera industrin hos oss utvecklas, desto starkare kommer också strömningen av den bästa bondeungdomen till städerna att växa. Den *ekonomiskt* segerrika klassens proletära kultur kommer att utöva sin lockelse och dragningskraft på de rörligaste, socialt mest känsliga skikten av landsbygdens folk. Bönderna kommer att skämmas över sin barbariska efterblivenhet och med skäran i hand – eller kastande denna ifrån sig – försöker de hålla jämn fart med den framstormande hammaren. Så blir arbetarklassen lagstiftare jämväl för byarna, och likaså på området för dessas klassnormer. Arbetarna skördar därmed frukterna av sin segerrika industri.

Så kommer det att gå. För tillfället gäller det att vinna byarnas progressiva minoritet på proletarietets sida. Det är endast bäckar små, de första förelöparna till den väldiga ström, som

en gång skall flyta från bondefälten in i den proletära floden, när bondeklassen som klass och hela dess nuvarande levnadssätt i grund förändras av den nya hushållningen.

Låt oss gå över till andra frågor !

Kanhända frågorna om *familjen och könsförhållandena* icke hör till klassnormernas område, de är måhända uteslutande privatlivets angelägenheter? Många och mycket kan kallas "privatsak", men åtskilligt präglas dock av en eminent social karaktär. Det är synnerligen viktigt att det socialt betydelsefulla i dessa frågor avskiljes från det socialt likgiltiga, och att de besvaras, utgående från den proletära klassens intressen i deras totalitet och i hänseende till dess framtid. Härtill kommer att frågan om rasens bevarande och familjens fortbestånd, just då erhåller en särskild betydelse, när proletariatet kommer till makten och börjar bära ansvaret för rasens fysiska tillstånd och för dess framtid.

Familjens former, som utbildas på bondehushållningens och den självständiga yrkesproduktionens grundval, vinner automatiskt insteg också i arbetarklassens levnadssätt. Men inom kort börjar kapitalismen upplösa familjens gamla form. Den skickar de kvinnliga arbetarna i fabriken, sliter kvinnan från hennes husliga verksamhet och underminerar på detta sätt den gamla familjens grundval: köket. Men kapitalismen inskränker sig till att endast delvis befria kvinnan från det ekonomiska beroende av mannen och att skapa de första förutsättningarna för mänskliga äktenskapsförhållanden och mänskligare förhållanden överhuvud mellan kvinna och man. Det ges ingen kapitalist, som kunde besluta sig för att underhålla arbetarbarnen på bekostnad av mervärdet och inte på arbetslönen. Den gamla familjens sönderfallsprocess, som börjat under kapitalismens tid, avstannade mitt under sin utveckling, emedan frågan om den sociala uppfostran ej blott icke löstes i det borgerliga samhället utan icke ens kunde uppställas som praktiskt problem.

När proletariatet kommer till makten, står det inför den oerhörda uppgiften att skapa betingelser för den slutgiltiga förenklingen av de nya familjeformerna. Denna uppgift är framför allt en uppgift för den sociala barnuppfostran. Och denna fråga är – t. ex. för Ryssland – framför allt en finansiell fråga. Om vår produktion utvecklar sig snabbt, så löses därmed en hel räckta nya problem och frågor, som nästan alla sammanhänger med vår fattigdom. Därmed göres också – åtminstone i städerna – de från krigskommunismens period ännu kvarlevande begynnelseresterna av den samhälleliga uppfostran till utgångspunkt för den sociala uppfostran, och i första hand tryggas därmed den sociala uppfostran för proletariatets hela barngeneration.

Frågan om familjens form är oåterkalleligen avgjord. Familjens vidare evolution framkallar inga tvivel, åtminstone icke försåvitt det gäller uppfostran av barnen.' Likaså är det uppenbart, att kvinnans befrielse och en centraliserad hushållsmetod, som efterhand slår sönder alla, det individuella kökets krukor och kärl, är möjliga blott på denna väg. Denna fråga är programfråga för det kommunistiska partiet, vilken icke mera behöver diskuteras. Därför är det varje kommunist och varje medveten arbetares uppgift att på alla sätt befrämja den sociala uppfostrans organisation och familjens omvandling. Är emellertid förutsättningar för den sociala uppfostran förhanden och fasthåller vissa skikt av arbetare och arbeterskor allt fortfarande vid familjens gamla former, då kan man knappast behandla dem annorlunda, än man behandlar sådana arbetare, som i stället för att gå till allmänna möten eller till sitt förbunds sammankomster – går i kyrkan. Deras hustrur stannar bland sina kastruller och barn, de blir aldrig i tillfälle att ägna sig åt kampen för sin klass' intressen och dess framtid, medan deras kamrater, fyllda av entusiasm och orygglig tro stormar framåt i massor, drivande

socialismens sak till seger. Det är förvisso en viktig fråga, huruvida den socialistiska staten i framtiden kommer att tillåta, att en del föräldrar -- låt vara t. o. m. bara ett obetydligt antal -- fördärvar sina barn genom uppfostran i hemmen, där man vanställer dem efter sin egen avbild.

Men i vår tid är det en annan fråga, som har aktuell betydelse: frågan, hur man skall fördela, bördan för barnens uppfostran mellan män och kvinnor, då den sociala uppfostran först börjar bana sig väg, medan de flesta barn underhålls av sina föräldrar. Denna fråga uppkommer icke blott, när föräldrarna skiljes från varandra, utan ock när de lever tillsammans.

Den rättvisaste lösningen är den, att föräldrarna antingen bära lika bördor, eller för så vitt det gäller den rent materiella sidan att den presterar mera, som är materiellt bättre situerad.

Den allmänna, opinionen inom proletariatet måste träda i bräsch för kvinnans och mannens likställighet vid uppfyllandet av de plikter, vilka på grund av sin natur är samhällseliga plikter, men som kan överlämnas till samhället först då, när den sociala uppfostrans system blir det förhärskande systemet. Under inga omständigheter får det betraktas som normalt, att hela arbetet med uppfostran eller dess viktigaste del faller på arbeterskan, som dessutom i materiellt avseende befinner sig i ett sämre läge än männen av hennes klass.

Den följande frågan berör formerna för könsumgänget. Vid organisationen av den sociala uppfostran uppkommer denna fråga i sin rena form, utan att fördunklas av de villkor, som sammanhänger med familjens existens. Man spörjer sig huruvida från de proletära intressenas ståndpunkt frågan kan ställas konkret och jämväl besvaras: vilka former för könsumgänge är förenliga -- om icke med de nuvarande sociala förbindelserna och intressena -- så dock med förhållandena i det socialistiska samhället: monogami, kortvarigt umgänge, eller ett regellöst könsumgänge?

Företrädarna för den ena eller den andra ståndpunkten i denna fråga har i de flesta fall motiverat sin egen smak eller sina egna vanor med allehanda argument. Inget riktigt, sociologiskt och klassmotiverat svar har man givit. Den som tilltalas av det tämligen filisteraktiga familjelivet hos Marx och som ger monogamin företräde, han försöker ock att upphöja äktenskapets monogama form till en dogm, till norm -- och i detta vällovliga syfte betjänar han sig av medicinska och sociala argument. Andra åter, som mera dras till motsatsen, vill förklara det kortvariga äktenskapet och "könskommunismen" som det framtida äktenskapets naturliga form, varvid de ofta med stolthet betraktar utövningen av detta slags könsumgänge i praktiken som en "protest i handling" mot nutidens kälkborgerliga familjemoral.

I verkligheten förhåller det sig så, att dessa människor rekommenderar sin personliga smak för det kommunistiska samhället och utger sina sympatier för objektiv nödvändighet. Frågan om könsumgängets former, över vilken man för ett så stort oväsen i moralens namn *blir en social fråga*, så fort man icke ställer den i förbindelse med familjen, *utan betraktar den från ståndpunkten: rasens fysiska hälsa*. Knappast torde någon kunna bevisa, att den eller den äktenskapsformen -- när den sociala uppfostran existerar -- kan omedelbart inverka hämmande eller främjande på proletariatets kamp för kommunismen. Därför kan det socialistiska samhällets arbetare i detta avseende förbli tämligen likgiltiga gentemot den ena eller andra formen av könsumgänge. Hela problemet blir ett socialt problem först i samband med frågan om rasens bevarande och förbättring, framför allt från ståndpunkten: den sundaste och bästa avkomman. Därför måste denna fråga besvaras

av medicinen och icke av det kommunistiska programmet och de därmed sammanhängande klassnormerna för proletariatet.

Men även medicinen är synbarligen icke i stånd att i detta fall föreskriva ett enhetligt recept. Då den bästa avkomman under annars lika betingelser i de flesta fall utgör resultat av könsumgänge i kärlek, och emedan kärleken hos många människor är av längre, hos andra av kortare varaktighet samt ofta beror på de deltagande parternas temperament, så kan vid lika betingelser samma resultat (bästa avkomma) ernås genom olika former för könsumgänge. Naturligtvis måste medicinen, eller riktigare sagt biologin, beakta också andra sidor av detta problem: förhindra fysisk utmattning vid könsumgänge, på bästa sätt kombinera de *fysiska* egenskaperna hos de personer, som träder i könsumgänge och efterlämnar avkomma o. s. v. Allt detta, visar, att man måste söka svar på alla dessa här uppdykande frågor hos medicinen. andra sidan är det däremot nödvändigt, att den socialistiska medicinen förstår att besvara dessa frågor icke blott i enskilda fall, utan ock i allmänhet.

Vi har redan närmast oss de normer, som dikteras av rasens fysiska bevarande och förbättring. Här bör man observera, att endast socialismen kan ställa detta problem i hela dess omfattning, ty endast i det socialistiska samhället rycker samhällets överväldigande flertals, de arbetande massornas, intressen in på främsta platsen. Därmed placeras ock intressena för dessa massors fysiska bevarande och befrämjande i förgrunden. Kapitalismen kan icke ställa denna fråga för bourgeoisien, på grund av den kapitalistiska klassens obeständiga sammansättning (i motsats till den feodala klassens korporationer), på grund av överhuvud det borgerliga livets djupt individualistiska principer och framför allt emedan äktenskapet inom bourgeoisin har till uppgift att "förena kapitalet" och därför icke kan underordnas en medicinsk reglering. Men vad befolkningens överväldigande flertal beträffar, d. v. s. arbetarna och de fattiga bönderna, så är den snabbaste kapitalistiska ackumulation och gränslösa utpressning av ett mervärdemaximum möjligt endast, om kapitalismen icke bekymrar sig om de arbetande massornas hälsa. Aldrig har heller kapitalismen bekymrat sig om denna sak, ty den förfogar över en jätteamé i reserv, som ersätter de stupade arbetarna och bönderna med ständigt nya och nya. Under bourgeoisins herravälde kämpar arbetarklassen till försvar för rasens bevarande endast på så sätt, att den kämpar för bättre arbetsvillkor och att den på grundval av de givna kraftförhållandena uppnår ett maximum av gynnsamma villkor för sin materiella existens.

När arbetarklassen själv kommer till makten, är den ansvarig för hela samhällets hälsotillstånd. De främsta villkoren för rasens pånyttfödelse är naturligtvis förbättring av det materiella läget samt bostadsförhållandena, slut på överlastning med alltför tungt arbete, organisation av ett system för massornas fysiska fostran o. s. v. Dessutom måste i framtiden samhällets kontroll över avkomman tillmätas en stor betydelse. Från socialistisk ståndpunkt är uppfattningen, att varje enskild samhällsindivid betraktar sin kropp som obetingad privategendom, absolut ohållbar, ty individen är blott en enstaka punkt vid släktets övergång från det förgångna till framtiden. Men tiofalt mer ohållbar är en sådan uppfattning om "mina efterkommande". Det finns miljoner syfilitiker, som i rasbevaringens intresse måste förbjudas att ha barn. Dessa syfilitiker förgiftar blodet hos flera släktled och begåvar dem med paralytiska fall.

Men här kräves icke blott laglig reglering. Proletariatets allmänna opinion ställer som en kategorisk fordran på sina medlemmar krav, vilka går i samma riktning. Under den offentliga meningens inflytande måste hos de sjuka själva utbildas en motsvarande inre övertygelse. Det som sagts om syfilitikerna gäller också en mängd andra sjuka, vilka i rasens intresse icke får

ha efterkommande. De potentiella moderskänslorna, en mans längtan efter barn, måste, när vederbörande på grund av biologiska orsaker icke får ha, efterkommande, betraktas endast som sentimentala, personliga upplevelser, inför vilka samhället ej kan göra några koncessioner. Själva måste de av samma orsak kväva dessa känslor. Hänsynslös kamp mot *alla*, som sprider könssjukdomar, utan att tänka på, vilket brott de begår mot andra medlemmar av samhället, ofta mot sina egna klasskamrater, är en självklar sak. (Jag tror, att det är överflödigt att bevisa, att de proletära intressena fordrar den ivrigaste kamp mot prostitutionen, i den mån som den framkallas icke blott av de sociala förhållandena, vilka ger upphov till prostitutionens "tillgång", utan ock hör samman med "efterfrågan", och även med efterfrågan inom själva arbetarklassen.)

Vi behöver ej redan nu kasta fram frågan, huruvida i framtiden den socialistiska staten, och, när den icke mera existerar, vetenskapen, bör ingripa i könslivet för att förbättra rasen medelst konstlat urval. Här vill vi blott hänvisa, till samhällets omotsägliga rätt, att leda regleringen av könsförbindelserna ända fram till denna gräns. Varje medlem i det socialistiska samhället har som plikt, att frivilligt i sitt liv förverkliga vad som på detta område föreskrives av den socialbiologiska nödvändigheten, vilken formuleras av vetenskapen. (Den borgerliga individualismen blir upprörd vid tanken på möjligheten av ett sådant konstlat urval i rasens intresse, för att bevara och förbättra den. Och detta i en tid, när den betraktar det som naturligt, att familjens former underkastas privategendomens intressen.)

Den viktigaste basen för alla proletariats klassnormer är icke blott, att arbetarmassorna klart är medvetna om klassintressena, utan ock den halvt omedvetna klassammanhållningen, klasskänslan, känslan av förvantskap med *alla*, som hör till samma klass, samt fientlighet mot företrädare för andra klasser. Denna proletariats psykologiska enhet spelar en mycket viktig roll i hela dess kamp före och efter den proletära revolutionen. Särskilt betydelsefull är den under tiden för "Nep" (den nya ekonomiska politiken), när den statliga hushållningen träder i förbindelse med hushållningens kapitalistiska former, och när statsindustrins arbetare är tvungna att träda i varaktiga affärsförbindelser med representanter för den kapitalistiska världen och med borgerliga specialister. I sådana fall, när våra kommunistiska och partilösa arbetare har svag samhörighet med sin klass, råkar de särdeles lätt ut för inverkan av den fientliga miljön. (Detta inflytande av den mot oss fientliga kulturen gör sig kännbar i arbetaruniversiteten, där arbetarungdomen ofta råkar under inflytande av oss främmande element ur lärarmiljön. Ännu några år framåt måste vi kämpa mot dylik ideologisk osäkerhet inom vår ungdom.) Som resultat ser vi ofta, hur borgerliga jobbare omslingrar våra arbetare, såsom i Orechovo-Svevo Trustfallet – sorgligt i åminnelse. Men om arbetarnas klasskänsla är stark, är det mycket lättare för dem att hålla stånd mot Nepmiljöns upplösande inflytande. Den praktiska slutsatsen härav är följande: Förstärka klassammanhållningen mellan *alla* arbetare på *alla* arbetsområden och skoningslöst fördöma *alla* desertörer från den proletära familjen, vilka känner sig dragna till de borgerliga elementen och vilka föredrar våra klassfienders samhälle framför arbetarnas miljö. (Inom kommunistiska kretsar talar man under senaste tid mycket om äktenskap mellan kommunister och personer från andra klasser och debatterar, huruvida de bör anses lämpliga.. Principiellt är detta egentligen inget problem. Det hör till privatsakernas område, även om det är riktigt, att ett misslyckat äktenskap kan inverka menligt på en kommunistisk aktivitet. Men så kan också mycket annat inverka, vilket vi vanligen icke tar upp till bedömning – emedan det är privatsak. I allmänhet bör man döma en partimedlem, som icke handlar kommunistiskt, efter hans handlingar, utan att utforska, hur han kommit därtill. Det som är socialt viktigt i föreliggande fråga, är följande: När en kommunist äktar en kvinna från borgerliga kretsar, så förhåller man sig – i viss mån omedvetet – mycket mer överseende, än om en kvinnlig kommunist ingår äktenskap med en

nepman. Av dylika exempel kan man lättast se, hur djupt ännu asiatismen ligger hos oss i fråga om kvinnan och den dubbla moralen.)

Låt oss ännu undersöka en aktuell fråga, frågan om den materiella likställigheten inom proletariatet och inom det kommunistiska partiet i sovjetstaten. Under krigskommunismen genomförde vi likhetens principer i stor utsträckning, och det var både politiskt och ekonomiskt nödvändigt. När det fanns litet livsmedel och proletariatets försvarsmöjligheter måste understödjas i medborgarkriget, så har denna, likhet i fattigdom icke försvagat oss gentemot fienden, utan gett oss – styrka. Men när vi övergick till fredshushållning, och när produktionen måste stegras med det människomaterial, som stod oss till buds, och med de bevekelsegrunder till arbete, som kvarlevde hos arbetarna som arv från den småborgerliga och kapitalistiska perioden (d. v. s. huvudsakligen med individualistiska bevekelsegrunder) var vi tvungna att börja där, som kapitalismen slutat. Vi måste i mångt återinföra arbetslöns kapitalistiska system, d. v. s. olikheten i avlöningen, göra den beroende av arbetarnas kvalifikationer och produktionsnormerna. Härtill kom dessutom de enskilda företagens och trusternas olikheter, och i samband därmed blev den frågan betydelsefull, vilka företag, som visat sig bättre och vilka svagare i kontakt med marknaden. Denna olikhet är nödvändig för produktionen på utvecklingens nu givna nivå och med det förhandenvarande människomaterialet. Den trängde ända in i det kommunistiska partiet och framkallade missnöje hos de ”lägre skikten” mot de bättre betalda s. k. ”övre skikten”. Vad läget inom arbetarklassen i dess helhet beträffar, så förvandlar sig här protesten mot olikheten till en protest däremot, att socialismen framväxer ur kapitalismen. Denna protest är reaktionär, när som bas för densamma ligger strävan till ett småborgerligt jämlikhetsmakeri, som alls icke bryr sig om produktionens behov. Men den kan, denna protest, vara progressiv, försåvitt den utgör en protest utgången ur arbetarnas mognade sociala medvetande mot kvarlevorna av de kapitalistiska förhållandena och när den framför allt riktar sig mot sådana former för olikhet, vilka icke härflyter ur produktionens behov.

Denna protest verkar desto mer progressiv ju snabbare hela arbetarklassens kvalifikationsnivå höjes och hävdandet av olikhet jämte alla slags privilegier icke mer bli nödvändiga för produktionen. Vad det kommunistiska partiet angår, så vore det knappast möjligt, då detta parti är ett massparti, att lösslita detsamma från arbetarklassens existensvillkor och materiellt förvandla det till ett ”sällskap av jämlikar”. Men enär kommunisterna arbetar i hela klassens intresse och måste så arbeta – och icke utgående från några beräkningar av materiell art, så måste här kampen mot sådana former för olikheten, som icke betingas av politiska eller ekonomiska orsaker och samtidigt försvagar partiets inre sammanhållning, föras mycket mera beslutsamt än annorstädes. Denna olikhet inom partiet och enskilda partiskikts privilegierade ställning, som går vida utöver det som är nödvändigt för att bevara partiets värdefullaste element från uttröttnings, denna olikhet är mycket skadlig i sådan mening, att den kan leda till kamp om privilegierade poster, till förkalkning i partisystemet, till karriärisk och byråkratisk urartning av vissa partiskikt. Denna process blir desto farligare, ju mera unga, nya krafter, unga människor, besjälade av en ny psykologi, bekläder ledande poster i parti- och sovjetapparaten, och när dessa unga krafter stöter på motstånd, som alls icke dikteras av den sociala uppbyggnadens intressen.

I allmänhet har partiet alltför mycket gett efter för den statliga apparatens automatiska rörelse och struktur. På avlöningsområdet reglerades statsapparaten efter de borgerliga specialisterna, som man måste locka till sig genom att tillfredsställa deras anspråk och vanor, och under Nep perioden tillkom dessutom regleringen efter arbetarnas kvalifikationer – ”gamla stilen”. På en bestämd nivå var detta historiskt nödvändigt för den statliga apparaten. Men ju snabbare

utbildningen av specialister från arbetarkretsarna av kvalificerade arbetare samt deras inträde i produktionen och den statliga apparaten försiggår (och flertalet proletärer måste i framtiden vara kvalificerade), desto mindre anledning har staten att vidhålla det gamla avlöningssystemet och den därmed sammanhängande samt utan måtta och mening tilltagande olikheten inom den statliga apparaten. Denna nya etapp kommer antagligen att börja inom fem eller sex år. Men redan nu är det tid att låta en stämning höras mot en olikhet, som är endast en produkt av viljan att efterapa de borgerliga förhållandena och icke kan visa att den framväxt på basen av några verkliga intressen. Den närmaste framtiden tillhör utan tvivel likheten i materiella existensvillkor för de statliga arbetarna. Och ehuru väl jämlikheten i och för sig, likheten till varje pris, icke utgör något självständigt mål för vår strävan, så kommer den dock så småningom att gripa alltmera omkring sig, stödande sig på behoven för hushållsutvecklingen och på den nya arbetarorganisationens nya psykologi.

Överhuvudtaget får man icke ställa frågan om jämlikhet i materiella ting och alla därmed analoga frågor under synvinkeln av någon slags abstrakt och absolut socialistisk rättfärdighet, utan de måste betraktas utgående från våra utvecklingsintressen, från intressena att driva hela vårt socialistiska uppbygge framåt. Och i varje enskilt fall måste man avgöra frågan konkret: befördrar det rörelsen på denna nivå, stärker det proletariatets krafter och sammanslutning, har det ogynnsamma följder, och slutligen är det kanske en likgiltig sak. Olikheten var och är tillsvidare nödvändig för produktionen och inom dessa gränser måste vi även komma tillrätta med den. Vi kommer att vara mot olikheten, så fort utvecklingen av de nya produktionsförhållandena med nya arbetargenerationer icke blott icke fordrar dylika olikheter, utan när de tvärtom blir ett hinder för framåtskridandet.

Till sist en fråga, som mycket intresserar bondeskikten i vårt parti: i vilken utsträckning är arbete i den egna individuella hushållningen (med alla därav härflytande följder) förenligt med arbete i det kommunistiska partiet? Står inte frågan så: – antingen en självständig hushållning, eller det kommunistiska partiet? Detta ”antingen-eller” är onödigt. En bonde som är medlem av partiet måste ständigt vara medveten därom, att hans individuella hushållning icke är mål, utan ett medel till det kommunistiska målet. Med andra ord: om han kan vara en god ekonom och kan propagera i *handling* de nya metoderna för jordbruket samt förblir en god kommunist, då är det utmärkt. En bondekommunist, som vill förbli en kommunist, måste ställa sin hushållning i andra rummet och partiet i första. Hushållningen får betraktas endast som medel och inte vidare. Naturligtvis är det mycket svårt i det praktiska livet att dra upp gränserna, när intresset för den egna hushållningen börjar göra intrång på den kommunistiska pliktuppfyllelsen. Något principiellt oförenligt ligger det icke däri. Medlemmar av vårt parti förstod ju utmärkt, när de arbetade illegalt, att förena olika slags arbeten, vilka tjäna som medel till livsuppehälle, med det ivriga arbetet för partiet, som för dem var det viktigaste. Arbetet för livsuppehållet var underordnat partiarbetet som medel. Utgående från denna synpunkt kan man avgöra också andra problem, vilka uppkommer för bondekommunisterna, t. ex. hurudana former och i hur stor utsträckning kan de genomföra handelsoperationer o. s. v.

De av oss givna exemplen från området för de proletära normerna bevisar, att för det första dessa normer existerar, samt för det andra, att de obetingat kommer att förefinnas så länge det ges klasser. Det vore dock helt otroligt, att klassnormerna på grund av obekanta orsaker upphörde att finnas till under den socialistiska statens, den proletära diktaturens period, klassnormerna, vilka spelar en så viktig roll i att sammansluta klassen, som utgör dess inre band, dess kampberedskap och som stärker det helas inflytande över sina delar.

Vi gav några exempel. Vi har icke ställt det som en uppgift att systematiskt beskriva alla proletarietets klassnormer, ty den viktigaste uppgiften för detta arbete är att *ställa* frågan om moralen och klassnormerna *riktigt*. Av det sagda framgår emellertid, vilken hållning man bör inta beträffande den elementära "amoralismen", som är tämligen utbredd bland den proletära ungdomen, utan att ungdomen är medveten om, hur långt dessa verkningar sträcker sig. Om man med denna amoralism förstår förnekandet av den borgerliga och småborgerliga moralen i teori och praktik samt avslöjandet av det "klasslösa" dunklet över klassnormerna, så är en dylik "amoralism" egentligen en marxistisk, historisk materialistisk behandling av andra klassers moral. Om denna amoralism förnekar alla normer överhuvudtaget, således ock de proletära klassnormerna, så är en sådan amoralism inom ramarna av den ännu icke slutförda kampen i bästa fall utopisk och teoretisk förvirrad, i värsta fall – en produkt av den småborgerligt anarkistiska individualismens inflytande på proletariet. Men snarare får man anta att vi icke har framför oss någon "osund", "farlig" o. s. v. företeelse, utan att helt enkelt en del av vår ungdom ännu icke kommit till klarhet över sig själv. Under stormloppet att befria sig från de moraliska kedjorna, som slagits om ungdomen av de exploaterande och historiskt efterblivna klasserna, slår den sig lös från alla normer överhuvudtaget, ehuru den i det praktiska livet i de flesta fall frivilligt underordnar sig sin egen klass' grundnormer.

XI. Klassnormernas framtid.

I och med de socialistiska förhållandenas vidare utveckling kommer klassnormerna att förändra sig på så sätt, att de blir enklare, mer elastiska och mer rationalistiska. De kommer, så att säga, att förkortas. För att en medarbetare i ett socialistiskt samhälle på det ena eller andra området, som regleras av klassnormer, må i sin klass' intresse handha annorlunda än förut, behöver den allmänna opinionen inom hans klass icke utöva något tvång över honom. Han kommer småningom att självmant vänja sig vid, att i sin praktiska verksamhet utöva allt det, som vetenskapen och det allmänna intresset påbjuder. Om – låt oss antaga – medicinen påvisar att den eller den ingrodda vanan är samhälleligt skadlig, så behöver man icke för att bekämpa denna vana först en hårdnackad kamp för att utbilda en allmän opinion av klassens majoritet, för att sedan understödd av den allmänna opinionens tryck tvinga denna nya form på alla klassens medlemmar. Kulturnivåns allmänna höjning och medvetandet att vara medarbetare i den socialistiska staten kommer bl. a. att ta sig uttryck också däri, att medlemmarna av denna stat kommer att lära sig att med mycket större lätthet och naturlighet uppfylla allt socialistiskt nödvändigt, än vad de gjorde under den stela offentliga formuleringen, när förverkligandet av det för klassen nödvändiga skedde genom att någon ny moral förkunnades

Här ett exempel. Låt oss antaga, att av en eller annan orsak födelsesiffran vid ett visst utvecklingsstadium av det socialistiska samhället sjunker till ett betänkligt minimum. Det vore tillräckligt att vetenskapen sloge alarm, för att samhällets medlemmar genast, medvetet och frivilligt, skulle draga konsekvenserna. Under sådana omständigheter kommer man icke att formulera parollen: "Öka barnafödelserna!" i någon förbenad social norm, till dess att den nödvändiga proportionen mellan dödlighet och födelser åter uppnåtts.

Det är ena sidan. Å andra sidan är det utom allt tvivel att i och med klassernas allmänna försvinnande också klassnormerna kommer att förvandlas till allmänna sociala normer, i synnerhet som arbetarna i den socialistiska delen av hushållningen småningom kommer att omfatta hela den arbetande befolkningens överväldigande flertal. Men icke blott av denna orsak. Klassnormerna måste efter klasskampens upphörande antingen avdö, eller också erhålla en annan form och ett annat innehåll. Med andra ord: det måste på den nya sociala basen uppfylla andra uppgifter. Klassnormerna förvandlas till sociala normer. Svaret på

frågan, om de kommer att existera längre, i vilken form och om man kommer att kunna genetiskt förena de blivande sociala normerna med klassnormen, beror kanhända därpå, vilken utvecklingsnivå av framtidens samhälle, som vi avser. Det som på en viss nivå ännu kvarstår som social norm, blir redan på följande social instinkt och utvecklar sig i den enskilda människans verksamhet till förverkligandet av arvet från de föregående generationerna. Framför allt faller i och med klassamhällets likvidering allt det, som framalstrats genom samhällets klasstryck. Man kan slå fast, att rätten likvideras förr än de oskrivna klassnormerna och de allmänna sociala normerna. Sannolikast är, att rättsnormerna under övergångsperioden småningom ersättes med allmänna sociala normer, och att de i större utsträckning slår rot i de sociala instinkterna först i en historiskt senare period.

På frågan om klassnormernas framtid ger vi i överensstämmelse därmed följande svar : Dessa normer har samma framtid som armé, milis, domstol, som staten överhuvudtaget, d. v. s. de har ingen framtid. Över de sociala normernas framtid kan man endast hysa förmodanden. Vid övergången från socialism till kommunism måste de existera för en tid. Med dem försvinner de sista kvarlevorna av mänsklighetens och dess historias klassperiod.